

Sånger

Schuberts insatser som sångtonsättare kan aldrig nog betonas. En del har påpekats redan i tonsättarporträttet i Schubert I. Här ska endast tillfogas något om hans val av diktare. Det var framförallt verk av samtida poeter som Schubert valde. En hel del av dessa hörde till hans vänkrets. Denna var helt nödvändig i hans liv, både andligt och ekonomiskt. Det var därför inte konstigt att Schubert som ren väntjänst ibland tonsatte många av vännernas dikter. Det rör sig om ca ¼ av hans produktion av ca 600 sånger till pianoackompanjemang och kan knappast tas som bevis för bristande litterär medvetenhet.¹ Myten om Schuberts oförmåga att skilja på god och medelmåttig poesi får numera anses vara vederlagd.²

Die schöne Müllerin, op. 25 D 975

1823

År 1821 hade författaren Wilhelm Müller (1794-1827), publicerat en samling dikter med namnet *Sjuttiosju dikter från en resande valthornists efterlämnade papper*. *Die Schöne Müllerin* inledde denna samling. Dikterna gjorde stort intryck på Schubert och 1823 tonsatte han de flesta av dem. Under 1824 utkom 20 sånger fördelade på 5 häften och tillägnades Carl Freiherr von Schönstein. Denne var god vän till Schubert och en skicklig amatörsångare, av många ansedd som den ideale Schubertinterpreten. Framgången blev inte omdelbar men påstås med tiden ha gjort förläggaren rik, om än inte Schubert. Sångcykeln framfördes offentligt i sin helhet först 1856 av tidens kanske förnämste manlige sångare, Julius Stockhausen (1826-1906). Wilhelm Müller, blev bara ett par år äldre än Schubert. Han har ansetts representera både upplysningen och tidig tysk romantik. Av någon anledning har Müller i vida musikaliska kretsar betraktats som en medioker poet som endast gått till eftervärlden tack vare Schubert.³ Litteraturvetare har gjort en annan bedömning. Müller är varken enkel eller naiv, även om hans dikter är enkla och folkliga, och de innehåller även en viss romantisk ironi. Detta gjorde honom till en inspiratör för Heine, som knappast var känd för dålig smak.

Die schöne Müllerin handlar om obesvarad kärlek, och är säkerligen inspirerad av Müllers egna upplevelser.⁴ En ung mjölnargesäll ger sig ut på vandring. Han följer en bäck i hopp om att hitta en vattenkvarn. Han finner en, blir anställd och också förälskad i mjölnarens dotter. Denna visar dock svalt intresse, inte minst på grund av en mera spännande person, en grönklädd jägare. Grönt är flickans älsklingsfärg. Det hjälper inte att mjölnargesällen skänker flickan ett grönt band. Slutligen dränker han sig i bäcken. Bäckens spelar för övrigt en stor roll i cykeln. Den förekommer i flerparten av de 20 sångerna.

Schuberts bekanskap med dikterna, sammanföll med beskedet om att han led av en svår, dödlig könssjukdom, troligen syfilis. I Schuberts nästa Müller-cykel, *Winterreise*, med delvis samma tema som i *Die Schöne Müllerin*, får han på nytt möjlighet att musikaliskt spegla dikter som handlar om grusade förhoppningar och stämningar inför en presumtiv förestående död.

¹ Richard Stokes, *The Book of Lieder*, Faber and Faber, London, 2005

² Susan Youens, *Schubert, Die Schöne Müllerin*, Cambridge University Press, 1992

³ Youens menar att denna ringaktning kan ha startat 1860 efter en recension av Eduard Hanslick.

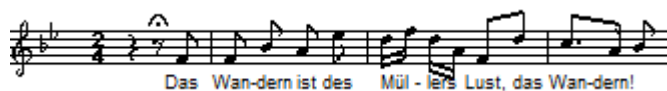
⁴ Müller var olyckligt förälskad i Luise Hensel, Fanny Mendelssohns blivande svägerska.

Originaltonarterna är lämpliga för en hög stämma, tenor eller sopran. Eftersom verket handlar om en yngling framförs det huvudsakligen av män. En i mitt tycke oöverträffad inspelning är gjord av tenoren Fritz Wunderlich med Hubert Giesen som pianist. Men inspelningar med barytonsångare är mycket vanliga.

1. *Das Wandern* (Das Wandern ist des Müllers Lust)

Att vandra är mjölnarens glädje, och naturliga drift. Det har han lärt sig av det strömmande vattnet, som aldrig vilar, som håller vattenhjulet och t.o.m. de tunga kvarnstenarna i ständig rörelse.

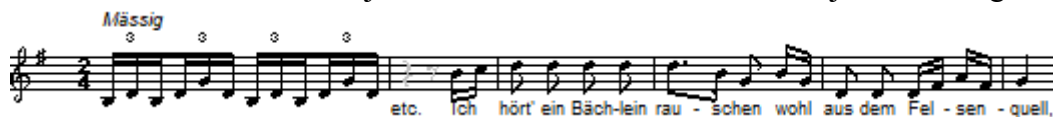
Sångerna i cykeln är antingen strofiska (9 st) eller genomkomponerade. Här är den strofisk, alltså samma melodi och pianoackompanjemang i alla stroforna, Schubert har valt att göra den med enklast möjliga harmonier, tonika och dominant, och till brutna ackord i form av 16-delsfigurer. Dessa rör sig framåt i marschtakt, lämplig för en ung man. Tonarten är B-dur:

2. *Wohin?* (Ich hört ein Bächlein rauschen)

Vår hjälte kan inte motstå driften att följa en bäck ner mot dalen. Kan den visa vägen? Mot en kvarn eller mot något annat viktigt i livet?

Här är musiken genomkomponerad. Visst finns här fraser och rytmiska figurer som återkommer eftersom de följer diktens meter, men i stort har varje strof sin egen melodi.

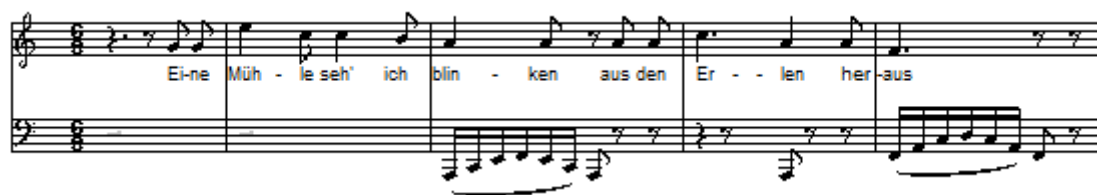

Tonarten är G-dur. Pianot inleder med de pianofigurer som sedan fortsätter som ackompanjemang. De ska troligen spegla bäckens porlande. Fascinerande är också vänsterhandens kvintfigurer i tonikan, som ligger kvar oförändrade i början och slutet av sången även under dominantpartierna. I alla stroforna efter den första upprepas strofornas två sista versrader. I den sista (sjätte) hörs även de två första versraderna som avslutning.

3. *Halt!* (Eine Mühle seh ich blinken)

Och mjölnargesällen finner en kvarn. Ljudet från kvarnhjulet blandar sig med bäckens brus. Här vill han stanna upp. Kanske var det bäckens vilja?

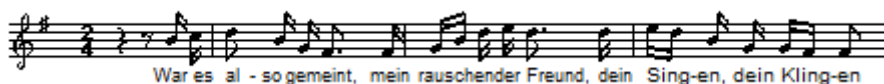
Ett längre pianopreludium hörs innan sången börjar. Den har en del effektfulla inslag i vänsterhanden – kanske är det kvarnhjulet – som också uppträder i sångackompanjemanget (se notexemplet). Även denna sång är genomkomponerad; de tre stroforna har olika melodier. Tonarten är C-dur:

4. *Danksagung an den Bäck* (War es also gemeint, mein rauschender Freud?)

Gesällen tackar bäcken för att ha visat vägen till kvarnen. Den och mjölnarflickan kan ge honom arbete både för händer och hjärta!

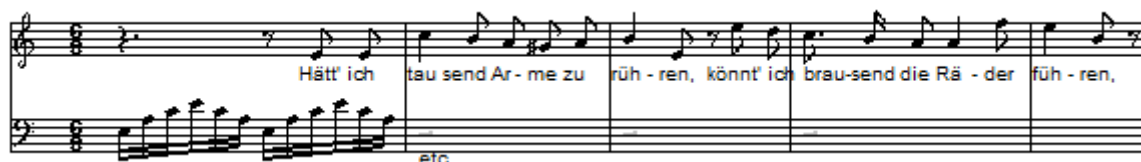
Bäcken visar nu sin lugnare sida, tempot har bedarrat och pianots brutna ackord har vecknat. Fyra tacters pianoförspel föregår de fem stroforna. Detta förspel återkommer efter strof två och avslutar också stycket. Strof 1 och 5 är lika, och vi kan alltså sägas ha en ABA-form med en längre mittdel bestående av stroforna 2-4. Tonart G-dur

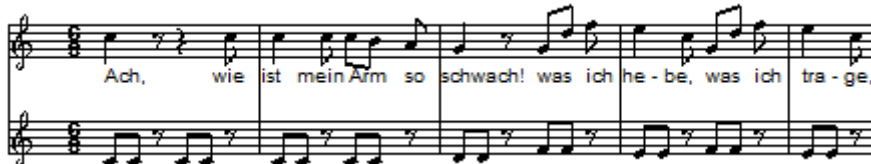
5. *Am Feierabend* (Hätt' ich tausend Arme zu rühren)

Gesällen önskar att han hade tusen armar, så att den vackra mjölnarflickan skulle inse hans sanna sinne. Men på helgdagskvällen efter veckans arbete känns hans armar svaga. Till råga på allt tackar mjölnaren alla för gott arbete, och flickan önskar alla en god natt.

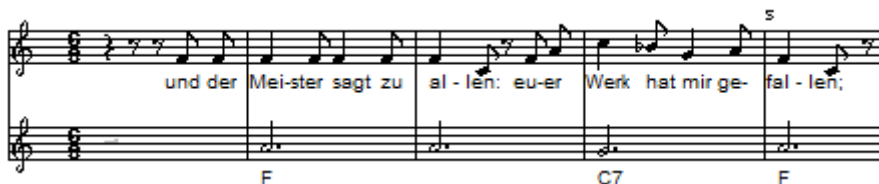
Schubert anpassar här pianostämman på ett fantastiskt sätt efter sångens innehåll. Den har två strofer. Den första, som handlar om all den styrka han drömmer om, sjuder av liv och rörelse. Cykelns första molltonart, a-moll, skapar en viss oro och brist på tillförsikt:

I den andra strofen, som skildrar hur trött han är, minskas rörligheten i pianostämman:

Och när mjölnaren tackar alla, spelar pianot långsamma ackord:

Schubert låter sedan första strofen komma tillbaka med sin rörlighet, följd av en upprepning av slutraderna.

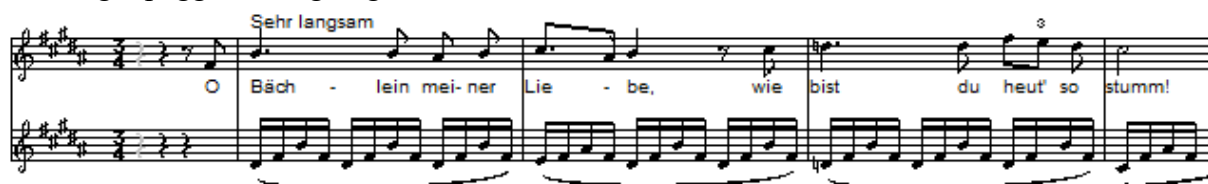
6. *Der Neugierige* (Ich frage keine Blume)

Jag frågar varken blommorna eller stjärnorna, Jag frågar dig kära bäck, trots att du är så tyst idag. Två ord omsluter nu hela min värld, ja eller nej. Älskar hon mig?

Tonarten är H-dur i denna sång i långsamt tempo. De två första stroforna, som handlar om blommorna och stjärnorna, går i 2/4-takt och har i stort sett samma melodi.

Kanske kan man se detta som en inledning till det följande huvudavsnittet. I detta, som omfattar de tre sista stroforna, vänder sig ynglingen till bäcken, takten ändras till 3/4, och tempot sänks ytterligare. Detta avsnitt har en tredelad ABA-form, där A-delen har en rörlig arpeggio-ledsagning:

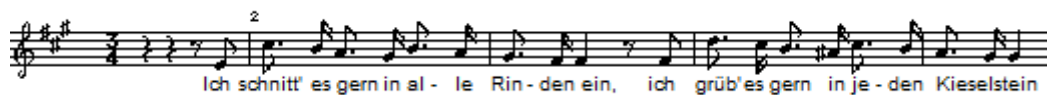

B-delen (strof 4) är utformad som ett recitativ.

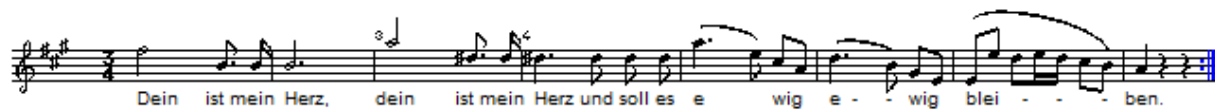
7. *Ungeduld* (Ich schnitt' es gern in alle Rinden ein)

Förälskelse har gjort vår hjälte otålig. Orden "Ditt är mitt hjärta för evigt" vill han karva in i barken på alla träd. Han vill lära en stare att säga orden, ja det finns ingen hejd på hans uppfinningsrikedom för att förmedla detta budskap.

För första gången sedan sång nr 1 är stycket strofiskt tonsatt. Pianots inledning återkommer inför varje ny strof. Tonart A-dur:

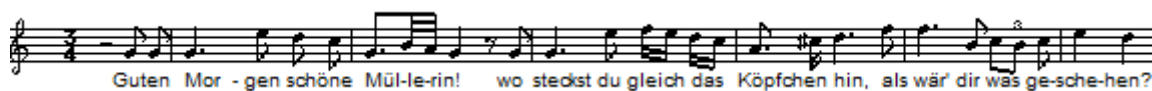
Stroforna slutar alla med *Dein ist mein Herz ...* Vi får alltså möjlighet att höra Schuberts underbara spegling av dessa ord fyra gånger!

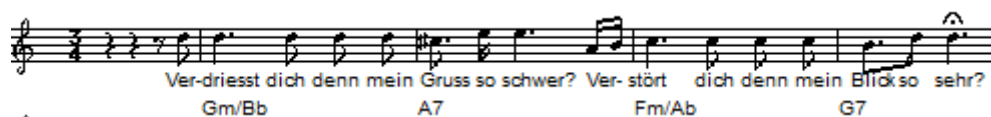
8. *Morgengruss* (Guten Morgen schöne Müllerin)

Mjölnergäslan hälsar den vackra mjölnarflickan god morgon, när han ser henne genom fönstret. Men hon drar sig snabbt tillbaka. Förtvivlad undrar ynglingen om hans intresse förtretar henne. Han börjar ana att allt inte är som han hade hoppats. I slutet drillar lärkan i skyn, men i djupet av hans hjärta ropar kärlekens lidande och sorg.

Åter en strofisk sång om fyra strofer. Tonarten är C-dur

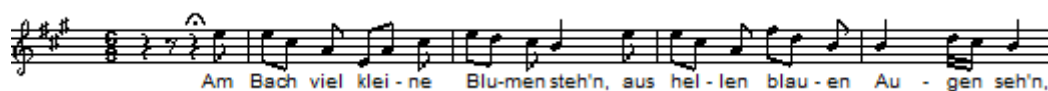
Särskilt vemodig blir musiken när ynglingen inser att flickan är besvårad av honom:

9. *Des Müllers Blumen* (Am Bach viel kleine Blumen steh'n)

Bäcken är mjölnarens bästa vän, och vid den vill gesällen plantera blommor under mjölnarflickans fönster så att de kan ropa till henne. Och också viska till henne när hon drömmer: "Glöm mig ej!" Och när hon på morgonen öppnar sitt fönster ska de titta upp med kärlek. Och daggen i deras små ögon ska bli de tårar som jag gråter över dem.

Trots sitt vemodiga slut går sången i A-dur. Den är strofiskt upplagd, och liksom i nr 7 inleds alla stroferna med samma pianoförspel.

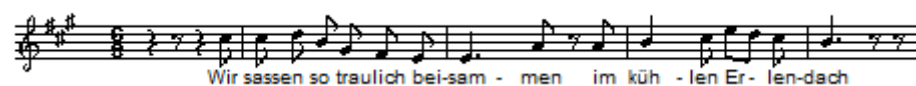

För första gången finns ingen pianoepilog; sångaren får sista tonen. Kanske är det ett sätt att markera att sångerna 9 och 10 hör ihop.

10. *Tränenregen* (Wir sassen so traulich beisammen)

Gesällen och mjölnarflickan sitter tillsammans vid bäcken i månsken och stjärn glitter. Men vår hjälte har bara ögon för flickan. Då ropar bäcken: "Gesäll, sälla dig till mig" och plötsligt inser han, att flickan njuter mera av naturen än av honom, och hans ögon tåras. Flickan säger: "Det blir regn, jag går hem."

De inbillade tårarna i sång nr 9 blir nu verklighet. Även denna sång är strofiskt upplagd och går i A-dur, utom sista strofen, som går i moll:

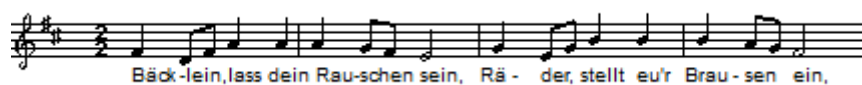

11. *Mein!* (Bächlein, lass dein rauschen sein!)

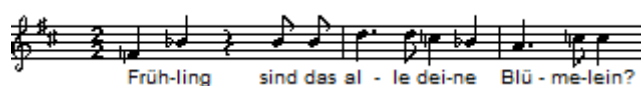
Vår hjälte är förtvivlad och i uppror mot naturen. Bäcken ska sluta porla, vattenhjulet stanna, fåglarna upphöra med sin sång. Han nyttjar därvid ett antal rimord, sein, ein, klein och allein, men det enda ord han vill ha är mein: Die geliebte Müllerin ist mein! Och ingen i världen tycks förstå att detta är det viktigaste ordet.

Sången är genomkomponerad och kan sägas ha ABA-form genom att Schubert tar om diktens första två tredjedelar efter den sista tredjedelen.

A-delen, alltså stroforna 1 och 2, samt omtagningen efter strof 3, går i D-dur:

B-delen, som omfattar strof 3, går i B-dur:

12. *Pause* (Meine Laute hab ich gehängt an die Wand)

Han har hängt sin luta på väggen, omlindad av ett grönt band. Förr kunde han dränka sin längtan i tonerna, men inte nu längre. Han hoppas att inte vind eller ett bi ska få strängarna att vibrera. Och han undrar varför han låtit det gröna bandet vara kvar. Är kanske de suckar som uppstår när bandet rör sig över strängarna ett eko av hans sorger eller preludiet till nya sånger?

Denna sång i B-dur får sägas vara genomkomponerad, även om samma melodi hörs även längre ner i versraderna. Mycket fascinerande är pianofiguren i inledningen, som fortsätter som ackompanjemang av sången och som kanske ska föreställa lut-toner:

Mei ne Lau te hab' ich ge hängt an die Wand, hab' sie um-

Då och då övergår melodin i g-moll på ett naturligt sätt. En överraskande och plötslig tonartsändring sker dock. Vår hjälte framför i texten oron över att vind eller insektsvingar ska få strängarna att ljuda – och plötsligt efter en paus hörs pianots inledningsfigurer under hela 7 takter i Ass-dur (!), en synnerligen främmande tonart till tonikan, som ju är B-dur. I återgången till tonikan kan man också njuta av hur olika Schubert speglar de två raderna *Ist es der Nachklang meiner Liebespein?* respektive *Soll es das Vorspiel neuer Lieder sein?*

Denna sång anses utgöra en naturlig vändpunkt i cykeln. Växlingarna mellan hopp och tragedi, dur och moll är påtaglig.

13. *Mit dem grünen Lautenbände* ("Schad' um das schöne grüne Band...")

Flickan, som älskar den gröna färgen, tycker att det är synd att det gröna lutbandet ska hänga på väggen till ingen nytta. Hon får då lutbandet till skänks. Han hoppas att hon ska pryda sitt hår med bandet, så att även han ska kunna älska grönt.

Tonarten B-dur fortsätter, och sången kan betraktas som en fortsättning på den föregående. Sången är strofiskt anlagd. Ett kort piano-intro föregår alla stroferna. Påfallande är också att pianostämman ofta spelar med i sångmelodin:

"Schad' um das schön-e grüne Band, dass es verbleicht hier an der Wand,.

14. *Der Jäger* (Was sucht denn der Jäger am Mühlbach hier?)

En jägare dyker då och då upp vid kvarnen. Vår hjälte tycker att han kan bli kvar i skogen, med sin bössa och sitt horn. Och om han verkligen ville göra intryck på mjölnardottern borde han skjuta vildsvinen som skövlade hennes kålodling!

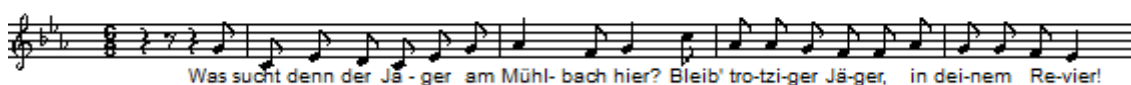
Ännu en strofisk sång, nu i c-moll, en tonart förknippad med ödet, men även med jägarens horn, i alla fall dess parallelltonart, Ess. Den inleder därmed en följd av sånger som domineras av moll-modus, ett stämningsläge som är väl anpassat för sångcykelns tragiska avslutning.

Sedan 1300-talets förrenässans har kanon-imitation varit kopplad till sånger om jakt; i en kanon ”jagar” två stämmor varandra.⁵ Den inledande pianostämman presenterar de första takterna av det kommande temat i kanon:

Och att Schuberts hjälte gärna hade jagat jägaren på flykten, om han hade vågat, står klart vid läsning av texten. Men även utan kännedom om denna förstår man omedelbart av musiken att den handlar om något otrevligt.

Pianot följer i detta stycke troget sångstämmans melodi:

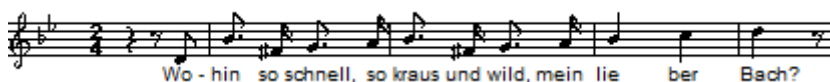

Texturen är ovanligt gles för att vara av Schubert; fakturen är nästa totalt 3-stämmig.

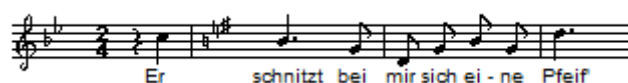
15. *Eifersucht und Stolz* (Wohin so schnell so krauss und wild, mein lieber Bach?)

Vår hjälte är svartsjuk men stolt. Han undrar om bäcken rasar så vilt p.g.a. jägarens uppdykande. Men bäcken borde i första hand gräla på mjölnarflickan för att hon sitter i fönstret och tittar på jägaren. Men säg inget till henne om mitt sorgsna ansikte. Säg att jag skuret en flöjt ur vassen och spelar vackra danser och sånger för barnen!

Stycket är genomkomponerat. Det börjar i g-moll med snabba 16-delsfigurer, som ska efterlikna bäckens – och vår hjältes – stormiga upprördhet.

Men med texten *Han har med mig skurit en pipa i vassen och spelar vackra sånger och danser för barnen* ändras tonarten till G-dur. Bäckens porlande blir också lugnare:

16. *Die liebe Farbe* (In Grün will ich mich kleiden)

Jag vill klä mig i grönt. Min älskling älskar grönt. Gräv mig därför en grav i mattan och täck den med gräs. Inget svart kors, ingen blombukett; min älskling älskar grönt.

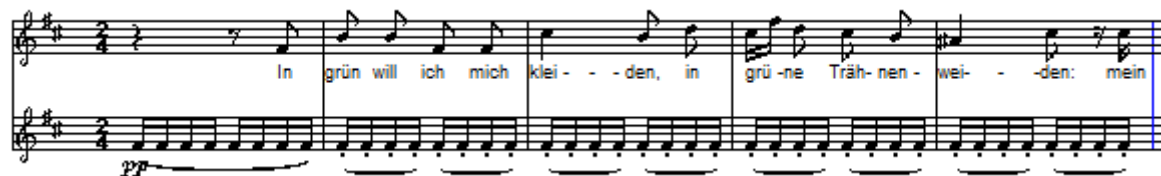
Sången är strofisk och står i h-moll.

Schubert är en mästare på uttrycksfulla för-, mellan-, och efterspel. Jag tänker på t.ex. *An die Musik* och på *Winterreise: Das Wirthaus*. Här presenterar han ett annat sådant – med vissa likheter med det i *An die Musik* – som omedelbart anslår vemodsstämningen:

⁵ I Italien var under 1300-talet musikformen Caccia mycket populär. Caccia betyder jakt, och i musikformen, sånger om jakt, jagar två stämmor varandra, alltså spelas i kanon.

Sextondelarna från förspelet fortsätter sedan som pianobeledsagning i sången. Dessa skapar en oro som kongenialt speglar textens:

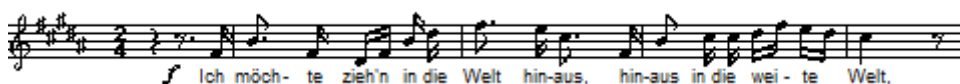

Det vemodiga pianointrot återkommer och avslutar.

17. *Die böse Farbe* (Ich möchte ziehn in die Welt hinaus)

Vår yngling hade velat dra ut i världen om den inte varit så grön. Han vill plocka bort alla blad från grenarna och gråta gräsmattan blek som döden. O, om hon ändå kunde ta av det gröna bandet från sin panna!

Sången är genomkomponerad, men av de sex stroforna börjar 1, 2 och 4 på samma sätt:

Pianostämman är mycket varierad. Strof 1 och 2 liknar varandra, strof 3 har ett upprepat sextol-ackompanjemang på en ton medan sextolerna bryts till arpeggion i strof 4. I strof 5 kombineras sextoler i ackord med brutna dito. Strof 6 har i början en ny typ av sextoler och slutar med dem i brutna ackord. Tonarten är H-dur, utom i slutackordet, h-moll.

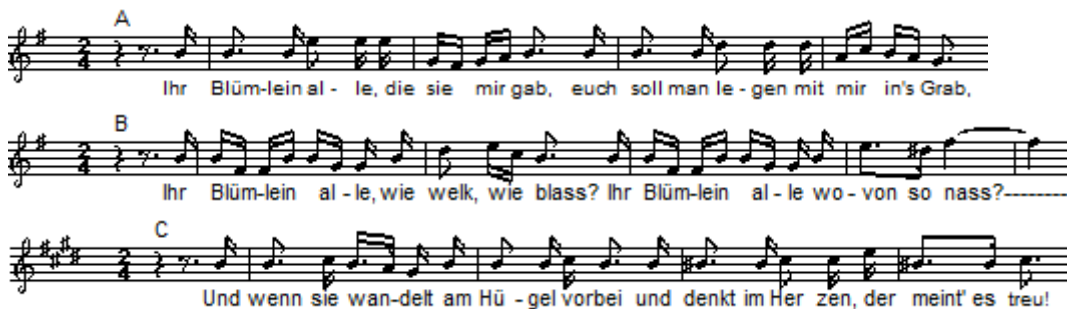
18. *Trockne Blumen* (Ihr Blümlein alle, die sie mir gab)

Lägg alla blommor hon gav mig tillsammans med mig i min grav. Och när hon vandrar förbi gravhögen tänker hon att jag i alla fall menade väl! Då alla blommor, väx upp, väx upp! Maj har kommit och vintern är slut.

Dikten består av åtta korta, 4-radiga strofer. Musikens formmönster finns under strofernas numrering. Schemat visar också var växling från e-moll till E-dur sker.

1	2	3	4	5	6	7	8	7	8	8
A ₁	A ₂	B ₁	A ₁	A ₂	B ₂	C	D	C	D	E
e-moll						E-dur				

Som synes upprepas de två sista stroforna i slutet.

D
Dann Blüm-lein al - le her - aus, her - aus! der Mai ist kom - men, der Win - ter ist aus.

E
Dann Blüm-lein al - le her - aus, her - aus! der Mai ist kom - men der Win - ter ist aus.

De fyra sista takterna av pianopostludiet står i e-moll.

Schubert ska komma att välja ett likartat upplägg i nr 7, *Auf dem Flusse* i *Winterreise*.

19. *Der Müller und der Bach* (Wo ein treues Herze in Liebe vergeht)

Mjölngesällen och bäcken diskuterar kärlekens väsen. Gesällen är bitter, bäcken är hoppfull. Mjöl'naren får sista ordet: Du menar väl, kära bäck, men kärleken slutar alltid i den kyliga vilan.

Schubert börjar denna sång på ett liknande sätt som den förra, med ett mycket kort pianoförspel.

De åtta stroferna har tonsatts på följande sätt:

1	2	3	4	5	6	7	8
A	B	A	C	D	C	A ₂	E
-----			-----			-----	
Gesällen, g-moll			Bäcken, G-dur			Gesällen, g-moll-G-dur	

A
Wo ein treues Her-ze in Lie-be ver-geht, da wel-ken die Li-lien auf je - - dem Beet;

C
Und wenn sich die Lie-be dem Schmerz ent-ringt, ein Stern-lein, ein neu-es, am Him-mel er- blinkt;

E
Ach, un -ten, da un -ten die küh - le Ruh, ach, Bächlein, liebes Bächlein, so sin - ge nur zu,
G7 Cm F7 Bb G C D7 G

20. *Des Baches Wiegenlied* (Gute Ruh', Gute Ruh')

Vila i frid, slut dina ögon. Du är hemma. Du ska vila hos mig tills havet dricker mig torr. Jag ska skydda dig från jakthornens ljud och hindra flickans skugga att väcka dig. God natt, sov bort din glädje och din sorg. Månen går upp. Och hur vid är inte himlen över dig!

Den sista sången är strofisk, som man kan vänta sig i en gungande vaggvisa. Melodi och ackompanjemang är mycket träffande. Tonarten är E-dur:

Gu-te Ruh', gu-te Ruh', tu' die Au - gen zu, gu-te Ruh', gute Ruh', tu' die Au - gen zu!

Cykeln började i B-dur och slutar i E-dur. De bägge tonerna ligger på tritonus avstånd. Längre från varandra går inte att komma. Som hopp och död. Ändå inger sången hopp!

Winterreise op. 89 D 911

1827

Schuberts sångcykel *Winterreise* till text av Wilhelm Müller består av 24 sånger. Detta för sin tid helt nyskapande verk komponerades våren och hösten 1827, alltså ett år före tonsättarens död. Kanske är det Schuberts mest gripande verk. Müller dog samma år, 33 år gammal, och fick antagligen aldrig höra sångerna.

Verket, ett under av psykologisk träffsäkerhet och personlig ingivelse, hade kanske kunnat bli ännu bättre, hur otroligt det än låter. Schubert valde nämligen av praktiska skäl att välja en annan numrering av de 24 sångerna än Müllers slutgiltiga. Denne hade publicerat tolv dikter, som Schubert trodde var ett avslutat verk, och som han tonsatte våren 1827. Dessa hade redan hunnit till tryckeriet, när Müller skrev de andra tolv. Müller placerade in de nya (markerade * i textrutorna) bland de första tolv i en helt ny ordning med större psykologisk trovärdighet. Men av kostnadsskäl valde Schubert, att efter tonsättning av de nytilkomna sångerna, placera dem efter de först tonsatta. Som exempel på skillnader kan nämnas att *Post*, nu nr 13, fick plats 6 i Müllers slutliga version. Andra exempel är att *Frühlingstraum*, nu nr 11, placerades efter *Die Nebensonnen* som nr 21 i Müllers diktcykel.

Müllers numrering	Schuberts numrering
	Erste Abtheilung
1-5	1-5
6 Die Post *	Wasserfluth
7 Wasserfluth	Auf dem Flusse
8 Auf den Flusse	Rückblick
9 Rückblick	Irrlicht
10 Der greise Kopf *	Rast
11 Die Krähe *	Frühlingstraum
12 Letzte Hoffnung *	Einsamkeit
	Zweite Abtheilung
13 In Dorfe *	Die Post
14 Der Stürmische Morgen *	Der greise Kopf
15 Täuschung *	Die Krähe
16 Der Wegweiser *	Letzte Hoffnung
17 Das Wirtshaus *	Im Dorfe
18 Irrlicht	Der Stürmische Morgen
19 Rast	Täuschung
20 Die Nebensonnen *	Der Wegweiser
21 Frühlingstraum	Das Wirtshaus
22 Einsamkeit	Mut!
23 Mut! *	Die Nebensonnen
24 Der Leiermann *	Der Leiermann

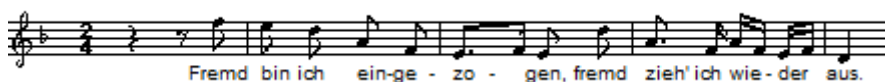
Schubert tilltalades av dikternas innehåll av förtvivlan och hopplöshet, en stämning som antagligen överensstämde väl med Schuberts känslor under denna tid. Texten handlar om en ung man som, efter att ha svikits av kärestan, vandrar genom ett dystert vinterlandskap. Vandrigen är här liksom i samma författares *Die Schöne Müllerin* en metafor för livets gång, som oundvikligen leder mot döden. Die Schöne Müllerin innehåller emellertid både livsglädje och levnadströtthet, Die Winterreise enbart det senare. Stämningen av desillusion anslås omedelbart i den inledande sången *Gute Nacht*. Döden är ständigt närvarande t.ex. i *Die Wetterfahne* (nr 2), som visar inte bara hur vinden blåser utan också verkar peka ut riktningen som leder mot döden, i *Die Krähe* (nr 15) med en kråka som väntar på att få ta hand om vandrarens döda kropp, i *Der Wegweiser* (nr 20) som pekar ut den väg som ingen återvänder från och i *Das Wirtshaus* (nr 21) som i själva verket är en kyrkogård. Flera av sångerna handlar om drömmar som gått förlorade t.ex. *Der Lindenbaum* (nr 5), *Rückblick* (nr 8) och *Frühlingstraum* (nr 11). Sista sångens liraspelare, *Der Leiermann*, kan tolkas som en symbol för det stora okända vid livets slut, men den fattige spelmannen, som hundarna flockas kring, måste för Schubert också ha framstått, som en passande bild av honom själv. Bo Zetterlind har gjort en fin översättning av dikterna. De kan hittas på nätet

Pianostämmans bidrag till musikens geniala tolkning av texten kan inte nog framhållas. Sällan upplever man pianisten som en med sångaren jämbördig partner med större tydlighet än i detta verk. Av cykelns 24 sånger har bara en tredjedel huvudtonart i dur. Men som vanligt växlar Schubert ofta mellan dur och moll i samma stycke.

1. *Gute Nacht*. (Fremd bin ich eingezogen...)

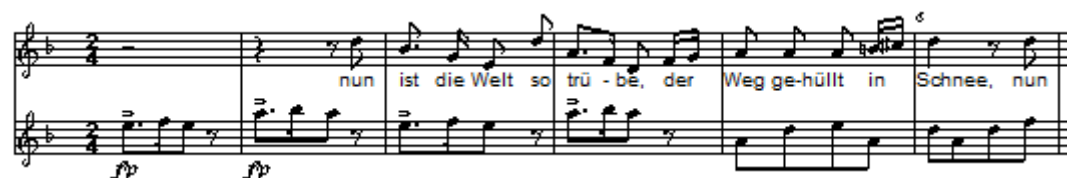
Huvudpersonen, en yngling, lämnar sin kärestas hus på natten efter att ha fått korgen. Sista strofen skildrar hur han smyger tyst ut för att inte väcka den älskade. På gatan utanför huset skriver han "God natt" för att visa att han tänkt på henne in i det sista.

Melodin är en trettiotvå-takters vemodig visa i d-moll. Pianostämmans jämna 8-delar speglar vandrarens regelbundna steg.

Andra strofen är identisk med den första, den tredje praktiskt taget identisk. Sista strofen går över i D-dur, visserligen ingen dur i glädje, men dock. Återgång till den inledande vemodiga stämningen sker först i de två sista takterna som återgår till d-moll. Genomgående i cykeln använder Schubert moll-modus för att teckna den bistra verkligheten, och dur för drömmarna och de ljuva minnena från förr.

Lägg märke till den oerhört verkningsfulla pianostämman i första strofen efter det andra *Mutter gar von Eh'*, där det är en paus i sångstämman.

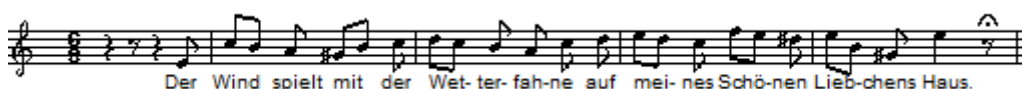

Schubert är en mästare på att med små medel åstadkomma stora effekter, som i detta fall ytterligare betonar den sorgsna tonen. Och växlingen från dur till moll i upprepningen av sista strofens sista textrad *an dich hab' ich gedacht* skapar en enastående effekt.

2. *Die Wetterfahne* (Der Wind spielt mit der Wetterfahne ...)

Ynglingen jämför vindens vindflöjellek med den älskades lek med hans hjärta och inser uppgivet att ingen bryr sig om hans smärta.

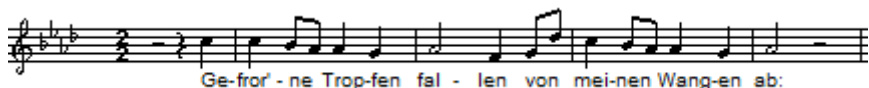
Sången har tre strofer och är genomkomponerad. Formen är ABA med repris av sista A. Ingen av A-delarna är dock identisk, inte i melodi och långt mindre i pianostämman. Tonart är a-moll. Pianots för- och mellanspel speglar vindflöjelns plötsliga svängningar.

3. *Gefrorne Tränen* (Gefrorne Tropfen fallen...)

Tårarna fryser på den försmäddade trots att hjärtats flöde är så hett att det kunde smälta all vinterns is.

Även här har dikten tre strofer om fyra versrader. Alla stroferna har klätts i olika skrud, och den sista tas om med versraderna delvis omkastade. Tonarten är f-moll:

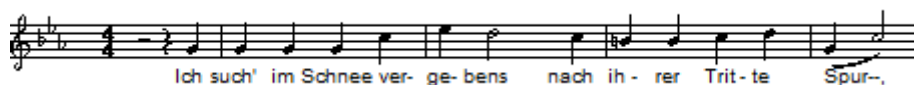

4. *Erstarrung* (Ich such' im Schnee vergebens...)

Förgäves söker han i snön den älskades spår från en vårlig vandring som han gjort med henne. Kallt stirrar hennes bild i hans nu förfrusna hjärta. Skulle hjärtat smälta kommer bilden att flyta med.

Som så ofta i cykeln fortsätter pianoinledningen som ackompanjemang till sången.

De fem stroferna har här fått formmönstret ABCAB, i vilket man kan skönja även en 3-delad form. Ett ovanligt grepp är att stroftexterna sjungs två gånger efter varandra. I den tredje strofen tas texten t.o.m. om i omvänd ordning, som för att skapa symmetri kring vändpunkten. Tonart c-moll:

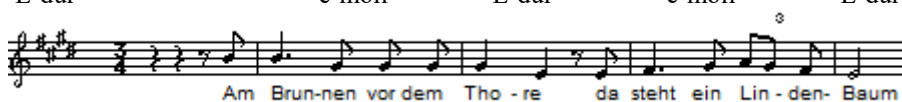

5. *Der Lindenbaum* (Am Brunnen vor dem Thore...)

Ynglingen passerar förbi den lind under vilken han drömt så många ljuva drömmar, och i vars grenars sus han tyckt sig höra uppmaningen att han där kan få ro.

Den vackra sången i 6 strofer, där den sista strofen upprepas, går i E-dur med två avbrott i e-moll. Den är genomkomponerad och följer mönstret:

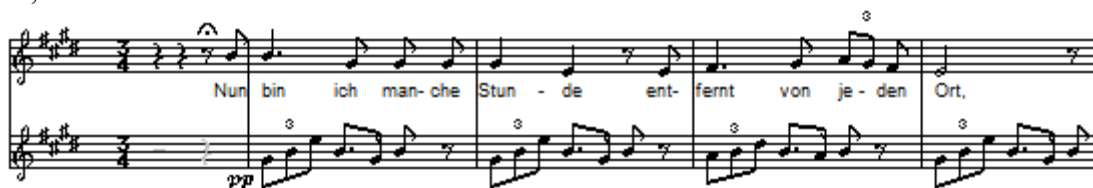
1	2	3	4	5	6	1
A	B	A ₂	B	C	A ₁	B
E-dur		e-moll	E-dur	e-moll	E-dur	

Pianoackompanjemangent är som vanligt i Schuberts visor mycket uttrycksfullt och varierande. Schubert låter inte de kalla vindarna i strof fem passera oförmärkt:

I sista strofens pianostämman, där varje takt inleds med en triol, skapas en vemodsfylld ro, helt i överensstämmelse med texten.

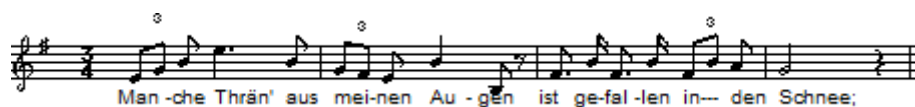

Detta var den enda av sångerna som vännen Schober tyckte om, när Schubert första gången spelade genom sångcykeln i vänkretsen. De övriga sångerna chockade genom sin dystra stämning. Kanske förfärades kamraterna även av insikten om de själens kval, som den glade och älskvärde vännen avslöjade för dem i musiken.

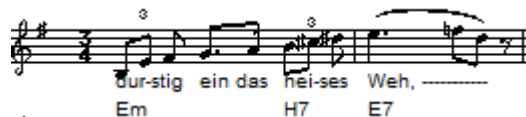
6. *Wasserfluth* (Manche Trän' aus meinen Augen...)

Den unge mannen ber att snön, när den smälter och bildar ett vattenflöde, ska ta med sig de tårar han fällt. När kärestans hus passerar blir tårarna i smältvattnet varma.

Triolerna och rytmen i melodin påminner om Schuberts *Ständchen* i *Schwanengesang*. Till de fyra stroferna används en enkel tvådelad melodi som tas i repris. Tonarten var ursprungligen i fissa-moll men ändrades sedan till e-moll.

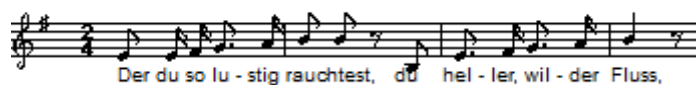

En höjdpunkt att vänta på är takt 8 (räknat från reprisens början) där första strofen slutar med texten ... *das heisse Weh* (den heta våndan). Här får Schubert lyssnaren att verkligen känna den unge mannens smärta:

7. *Auf dem Flusse* (Der du so lustig rauchtest...).

Vandraren förvånas över att den tidigare så vilda floden nu har frusit till is. I isen ristar han flickans namn och datum för deras första och sista möte

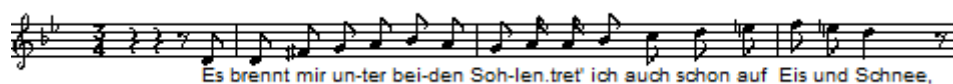
De fem stroforna är tonsatta enligt mönstrer A A B B C
e-moll E-dur e-moll
där C är 3 ggr så lång som de övriga och omfattar femte strofen vars text upprepas
Pianostämman är oerhört varierad i de olika delarna. Ett raffinerat intryck gör piano-
stämman vänsterhand som dublerar sångmelodin i strof 1 och 2.

8. *Rückblick* (Es brennt mir unter beiden Sohlen...)

Den försmädd jämför tiden nu, och när han en gång anlände till staden. Trots markens snö och is lämnar han nu staden med brännande fötter. Då, på sommaren, mötte staden honom med, nakna galssång, blommande lindar och glödande flickögon.

Sången med fem strofer är helt genomkomponerad med sex delar. Stroforna fördelar sig

A	B	C	D	E	F.
1	2	3	4	5	delar av strof 5
g-moll		G-dur		g-moll	G-dur

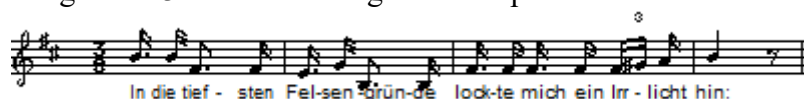

Det trista nuet går i moll medan återblicken skildras i dur.

9. *Irrlicht* (In den tiefsten Felsengründe...)

Kärleken var ett irrbloss som lockade honom till den avgrund han inte ämnar rädda sig ur. Likt bäcken som finner sitt hav finner smärtan sin grav.

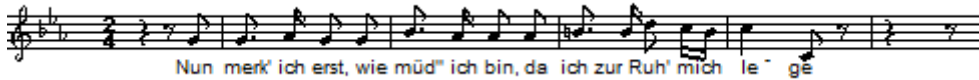
Sången om 3 strofer är helt genomkomponerad i mönstret ABC. Tonart h-moll:

10. Rast (Nun merk ich erst wie müd ich bin...)

Efter att tidigare kunnat vandra långväga utan rast, känner han plötsligt hur trött han är. Men själens sår hindrar kroppen att få ro under vilan.

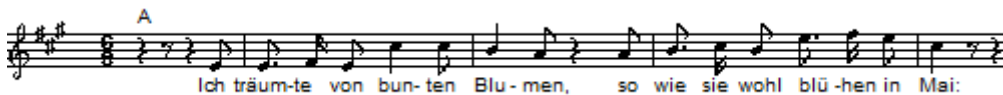
Denna sång skrevs ursprungligen i d-moll med sänktes sedan till c-moll. Antalet strofer är fyra, som fått mönstret A-B₁-A-B₂. B-delarna är förlängda genom textupprepning:

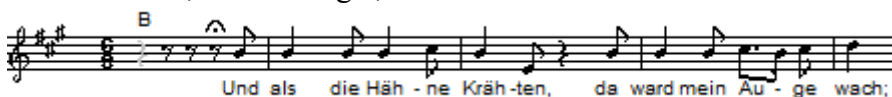
11. Frühlingstraum (Ich träumte von bunten Blumen...)

Ungersvennen drömmer om prunkande blommor i maj, om gröna ängar och fågelsång. Men när hanen gal vaknar han i kyla och mörker. Och på taket hörs korparna kraxa. Men vem målade blad på fönsterrutorna? Han drömmer om kärlek, hjärtan och kyssar, om sällhet och salighet. Men när hanen gal vaknar hans hjärta. Nu sitter han här ensam och begrundar sin dröm. När ska bladen på fönstren bli gröna? När ska han hålla sin älskling i famn?

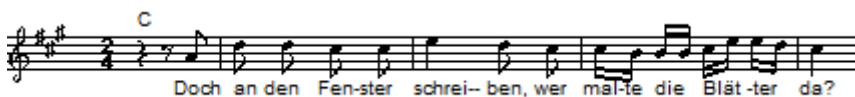
En tredelad visa i repris används för de sex stroforna., ABC-ABC. Strof 1 och 4 har en ljuvlig melodi i A-dur.

I strof 2 och 5, där hanen gal, väcks man av omruskande toner i moll:

I stroforna 3 och 6 återkommer den milda stämningen, men nu i 2/4-delstakt i stället för 6/8.

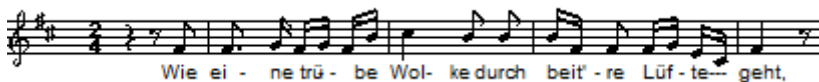

Textens stämning återspeglas på ett lysande sätt i musiken.

12. Einsamkeit (Wie eine trübe Wolke...)

Vår hjälte beklagar det underbara vädret; det får honom att känna sig som ett mörkt moln på en klar himmel. I storm hade han känt sig mindre betryckt.

Liksom nr 10 har ursprungstonarten sänkts, här från d-moll till h-moll. De tre stroforna har inpassats i ett fyrdelat mönster A₁-A₂-B₁-B₂, där sista strofens text tas om i B₂.

13. Die Post (Von der Strasse her ein Posthorn klingt...)

Från gatan hörs ett posthorn, som får ynglingens hjärta att klappa, trots att han inte kan räkna med att få några brev. Bara vetskapen att postiljonen kommer från staden, där hans käresta bor, räcker för att få hans hjärta att bulsa.

I pianoinledningen hörs posthornets punkterade tam-ta-ta-tam-ta-ta. Det blir också pianobeledsagning i den käcka melodin i stroforna 1 och 3. Tonarten är Ess-dur:

A

Von der Straße her ein Post-horn klinget.

Detailed description: This is a musical score for a piano accompaniment. It features a treble and bass clef with a key signature of one flat (B-flat major/C minor) and a 6/8 time signature. The melody is in the treble clef, and the bass clef provides a steady accompaniment. The lyrics are written below the treble staff.

Strof 2, som talar om att inga brev erhålls, liksom strof 4 inleds i Ess-moll och till en rytm, som liknar hjärtslagens puls.

B

Die Post bringt keinen Brief für dich. Was drängst du denn so wunderbarlich,

Detailed description: This is a musical score for a piano accompaniment. It features a treble and bass clef with a key signature of one flat (B-flat major/C minor) and a 6/8 time signature. The melody is in the treble clef, and the bass clef provides a steady accompaniment. The lyrics are written below the treble staff.

Denna sång placerade Müller som nr 6. Kanske hade den där blivit trovärdigare, tätare inpå flickans dumpning av vår hjälte.

Varför vännen Schober inte kunde ge denna lättillgängliga musik samma betyg som *Der Lindenbaum* är svårt att förstå.

14. *Der greise Kopf* (Reif hat einen Weissen Schein...)

Den olyckliges hår har blivit grått och han gläds över att ha blivit gammal och äntligen närmar sig graven. Men det var bara rimfrost som färgat hans hår, och det är fortfarande långt till båren.

De tre stroforna är ordnade i tre-delad visform A₁ – B – A₂. Tonart c-moll:

Pianoledningen är hämtad ur 1 strofens melodi och delar av den hörs också mellan stroforna och i avslutningen.

Der reif hat einen weissen Schein mir über's Haupt gestreuet.

Detailed description: This is a musical score for a piano accompaniment. It features a treble clef with a key signature of one flat (B-flat major/C minor) and a 3/4 time signature. The melody is in the treble clef. The lyrics are written below the staff.

Självklart ändras pianostämman efter innehållet i denna andlöst vackra sång.

15. *Die Krähe* (Eine Krähe war mit mir...)

I denna hemska sång följer en kråka vandraren ut ur staden. Kråkan är inte bara ett omen utan också en asätare; den väntar på hans döda kropp. Mannen inser att han inte har långt kvar att leva men vill ändå behålla tron (på kärleken!?) ända fram till graven.

Melodin i c-moll är i sin stillsamma framtoning, oerhört dystert. Stycket har samma form som det föregående, A₁ – B – A₂. I strof 1 och 3 följer pianots vänsterhand helt sångens melodi:

Eine Krähe war mit mir aus der Stadt gezogen.

Detailed description: This is a musical score for a piano accompaniment. It features a treble clef with a key signature of one flat (B-flat major/C minor) and a 2/4 time signature. The melody is in the treble clef. The lyrics are written below the staff.

16. *Letzte Hoffnung* (Hie und da ist an den Bäumen...)

Ibland knyter vår vandringsman hopp och öde till det sista höstfärgade lövet på trädet. Darrande följer han vindens spel i bladet. Om det faller kommer också han att förgås.

Stycket måste höra till de mest originella av sångerna. Pianoledningen gör intryck av något som faller, kanske bladen. Fraserna återkommer i sångackompanjemanget:

Hie und da ist an den Bäumen manches bunte Blatt zu sehen,

Detailed description: This is a musical score for a piano accompaniment. It features a treble clef with a key signature of one flat (B-flat major/C minor) and a 3/4 time signature. The melody is in the treble clef. The lyrics are written below the staff.

Trots sina tre strofer väljer Schubert här en helt genomkomponerad version. I slutet av strof 2 hör man hur vandringsmannen darrar. Och i slutet av strof 3 ändrar sången helt karaktär. Från att ha varit ganska egenartad både i melodi och harmonik brister den plötsligt ut i en ärketypisk version av bedrövelse och hjärtesorg:

wein' wein' auf mei ner Hoff nung Grab,--
Eb Eb+ Ab Eb Bb 7 Fm Eb |

17. In Dorfe (Es bellen die Hunden...)

Medan hundarna skäller på natten, drömmer människorna om vad de inte äger. På morgonen är visserligen drömmarna borta men de kan fortfarande hoppas. Vandraren ber däremot hundarna att driva iväg honom med sina skall, att inte låta honom få ro. Ty varför ska han sova som inte har kvar några drömmar?

Strofantalet är osäkert. Men det finns 12 versrader, och Schubert har valt att göra en tredelning i A₁ – B – A₂ – mönster, bestående av versraderna 5, 3 respektive 4. Modus är dur, trots det smärtsamma innehållet, men Schubert lyckas förmedla rätt stämning ändå, med hjälp av hundskall, som ljuder redan i pianoförspelet. Dessa fortsätter sedan även under sången. Och i andra A skiftar det ofta mellan moll och dur:

Es bel - len die Hun - de, es ras - seln die Ket - ten; esschla - fen die Men - schen

I den korta B-delen som handlar om de förhoppningsfulla, slutar hundarna att skälla och tonarten är i början G-dur.

18. Der stürmische Morgen (Wie hat der Sturm zerrissen...)

Den stormiga morgonen är ett väder i ynglingens smak, den överensstämmer med hans eget sinne. Han tycker sig i den mörka himlen se bilden av sitt hjärtas inre.

Sången är helt genomkomponerad. En stormby inleder i pianot. Pianostämman följer i övrigt sångens melodilinje – ibland i båda händerna:

Wie hat der Sturm zer ris - sen des Him - mels grau - es Kleid!

19. Täuschung (Ein Licht tanzt freundlich vor mir her...)

Om man än är olycklig kan ett ljussken locka med hopp om värme och medmänsklighet. Trots vetskapen om att det är en illusion.

Den enda strofen om 10 versrader får följande melodimönster: A₁ – A₂ – B – A₁A₂
fördelade på versraderna sålunda: 1 3 5 8

Ein Licht ---- tanzt freundlich vor mir her. ----

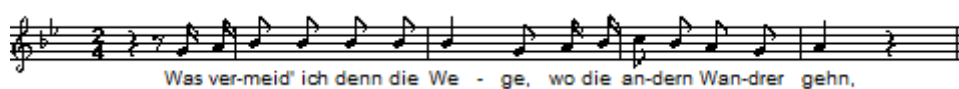
I den sista delen spelas hela A₁ och andra halvan av A₂.

20. Der Wegweiser (Was vermeid' ich denn die Weg...)

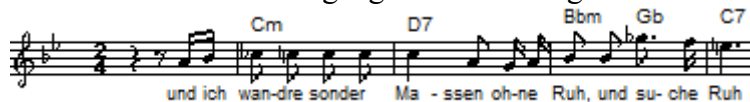
Varför undviker jag de vägar som andra vandrare väljer? Vad är det som driver mig ut i vildmarken? Det finns ju vägvisare som pekar mot städer. Men jag vandrar utan ro, sökande ro. En enda vägvisares väg följer jag, vägen utan återvändo.

De fyra stroferna har i musiken fått formen A₁ – B – A₂ – C

A-melodin står i g-moll:

Musikens regelbundna rytm domineras av jämna åttondelar som blir punkterade när något mera dramatiskt ska betonas, t.ex. när vandraren i första strofen tvingas gå över snöhöjljda bergshöjder, eller i tredje strofens ... *suche Ruh*. Den senare takten har också ett djärvt språng i melodin från tonen b upp till gess, med ackorden B^bm → G^b, som bildar en raffinerad övergång mellan de omgivande takternas D7- respektive C7-ackord.

Denna melodiska och harmoniska vändning är ett utsökt sätt att markera vandrarens längtan efter ro.

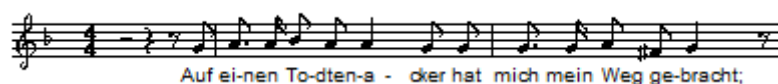
Strof 2, B, går i G-dur.

Ibland förenklar Schubert melodin till det yttersta, som i sista strofen (4 = C). Den handlar om vägvisningen mot dödsriket och består nästan enbart av tonerna g och b. Det skapar en entonighet som förstärker den hopplösa stämningen i texten.

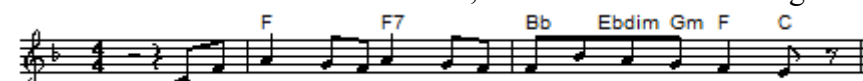
21. *Das Wirthaus* (Auf einen Todtenacker hat mich mein Weg gebracht...)

Vägararen känner sig trött intill döden när han passerar en kyrkogård och önskar att han kunde få ta in för gott på detta värdshus. Men alla "bäddarna" är upptagna. Han tvingas gå vidare med sin trogna vandrarstav.

Tonarten är F-dur. De fyra stroforna har fått formen A-A-B-A_m, där sista A går i moll. Schubert kan även få dur att låta smärtsamt:

Det lilla förspelet i pianot, som också hörs mellan stroforna 1, 2 och 3, är, trots sin enkelhet i både melodi och harmoni, utsökt i sitt sammanhang:

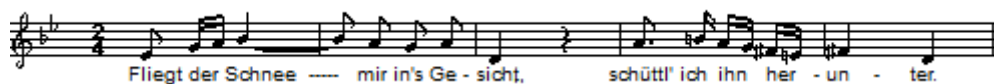
Harmoniskt är detta en vanlig övergång mellan tonika (F) och subdominant (B^b), via tonikans septimackord (F7), som Schubert här visar upp med en enkel melodi utan tillstymmelse till banalitet. Ett annat exempel på en sådan inskjuten, underbar fras är mellanspelet och avslutningen i *An die Musik*.

22. *Muth* (Fliegt der Schnee mir in's Gesicht...)

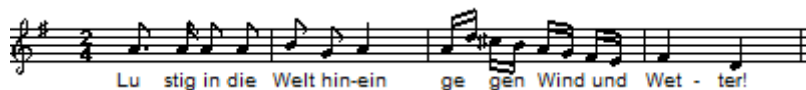
Vår hjälte försöker intala sig mod. Lyssna inte på ditt hjärtas kval! Endast dårar beklagar sig! Trotsa väder och vind! Bli din egen gud!

Skrevs först i a-moll, men sänktes sedan ett tonsteg till g-moll.

De första två stroforna har samma moll-melodi:

Den tredje strofen står i dur:

Pianot avslutar i moll.

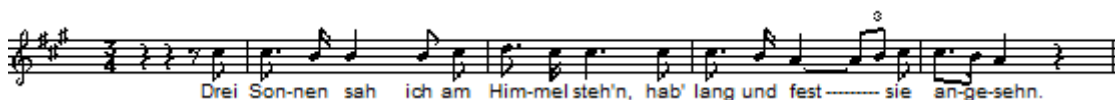
23. *Die Nebensonnen* (Drei Sonnen sah ich am Himmel steh'n...)

Vandraren ser på ömse sidor om solen två vädersolar, men de tre solarna känns inte som hans, de skiner bara på andra. När vädersolarna försvinner tycker han att även den tredje kunde försvinna; det skulle passa hans sinnelag bättre.

Den enda strofens 10 versrader har fått en en tre-delning i följande mönster:

1-2	3-4	5-8	9-10
A	A	B	A
A-dur		a-moll	A-dur

På nytt visar att Schubert att det sorgligaste innehåll kan speglas i dur. Pianot inleder med A-temat:

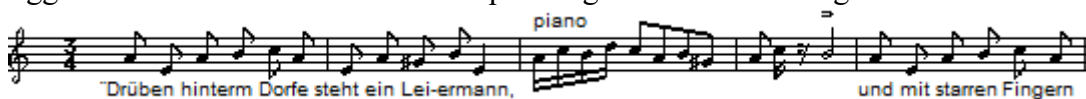

24. *Der Leiermann* (Drüben hinterm Dorfe steht ein Leiermann...)

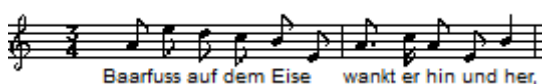
En fattig vevliraspelare står barfota på isen och spelar sina låtar för ingen utom hundarna, som flockas kring honom. "Förunderlige gamling, ska jag gå med dig? Vill du veva din lira till mina sånger?"

Denna text måste ha talat särskilt starkt till Schubert. Han var trettio år gammal, men hade redan förningar om döden, här symboliserad av mannen med vevliran. Han hoppades säkert att hans musik skulle spelas även efter hans död.

Dikten har fem strofer, som tonsatts i formen A-B-A-B-C. Pianots inledning, som också används som mellanspel och avslutning har mycket stor betydelse för det oerhörda intryck som text och musik gör. Schubert imiterar vevlirans bordunbas med en ständigt liggande kvint i basen. Mot denna utspelar sig en melodi som naglar fast texten:

B-temat är lika uttrycksfullt:

I C, som är en variant av A vidgas tonomfånget något i både sång- och pianostämman. Den tonala upplösningen sker först i pianoefterspelet.

Sången är en enastående slutpunkt i en enastående sång-cykel.

Schwanengesang

1828

Alla sångerna är komponerade 1828, och nr 14, *Die Taubenpost*, anses vara Schuberts sist komponerade sång. Antagligen tänkte Schubert ge ut de 13 första tillsammans, men hans död kom emellan. Förläggaren tillfogade *Die Taubenpost*, och gav sångsamlingen namnet Schwanengesang. Titeln på de enskilda sångerna är Schuberts; han har alltså själv satt titlar på Heines dikter, som saknades i dennes diktsamling. Schwanengesang publicerades 1829.

Schwanengesang är ingen sångcykel i egentlig mening, alltså med ett sammanhängande innehåll. Den har heller inte fått samma popularitet bland musikälskare som *Die Schöne Müllerin* och *Winterreise*. Men några av sångerna har blivit mycket älskade och framförs ofta isolerat, t.ex. *Ständchen*.

Sångsamlingen skrevs ursprungligen för hög röst, alltså tenor, och kräver i allmänhet en transponering några toner ner för att passa en bariton.

De flesta sångerna skiljer sig rejält från ungdomsårens populära sånger genom att melodiernas sötma har fått stå tillbaka för ett långtgående psykologiskt tonmålning, och flera av melodierna har reciterande upplägg. De bli därmed också förebilder för mycket av romantikens senare sångkomponerande.

De flesta sångerna är genomkomponerade; några har dock strofisk uppbyggnad.

1. Liebesbotschaft Kärleksbudskap (Ludwig Rellstab)

Diktaren vill skicka sin kärleksförklaring med bäcken till sin käresta.

Sången är genomkomponerad men verserna 1 och 4 har i stort fått samma melodi. Piano-stämman ackompanjemang, som också bildar inledning, ska efterlikna bäckens porlande:

Ziemlich langsam

Rau-schen-des Bäch-lein so sil-bern und hell, eilst zu Ge-lieb-ten so mun-ter und schnell?

Rauschendes Bächlein, so silbern und hell,
Eilst zur Geliebten so munter und schnell?
Ach, trautes Bächlein, mein Bote sei du;
Bringe die Grüße des Fernen ihr zu.

Brusande bäck, så silvrig och klar,
kan du till kärestan glatt dig skynda?
Ack, kära bäck vill du bli min kurir och
skicka en hälsning från mig till henne?

All' ihre Blumen im Garten gepflegt,
Die sie so lieblich am Busen trägt,
Und ihre Rosen in purpurner Glut,
Bächlein, erquicke mit kühlender Flut.

Blommorna som hon i trädgården vårdar
och som hon ljuvligt vid bröstet bär,
och hennes rosor, som glöder i purpur,
svalka dem, bäck, med ditt kylande svall.

Wenn sie am Ufer, in Träume versenkt,
Meiner gedenkend, das Köpfchen hängt;
Tröste die Süsse mit freundlichem Blick,
Denn der Geliebte kehrt bald zurück.

När hon vid bäcken försjunker i drömmar,
tänker på mig med huvudet sänkt;
trösta den söta med vänliga blickar
Kanske hon snart vänder åter till mig.

Neigt sich die Sonne mit rötlichem Schein,
Wiege das Liebchen in Schlummer ein.
Rausche sie murmelnd in süsse Ruh,
Flüstere ihr Träume der Liebe zu.

Och när solen i rodnad sig sänkt,
vagga i slummer älsklingen min,
brusa och porla då henne i ro,
så att hon drömmer om kärlekens lust.

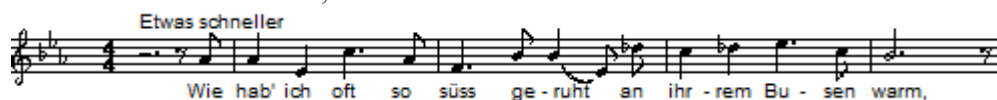
2. Kriegers Ahnung Soldatens tankar (Ludwig Rellsatab)

Här skildras en soldats tankar om den älskade och oron inför väntande bataljer.

Pianoinledningen är mycket suggestiv, och förbereder lyssnare på att sångens handlar om allvarliga ting:

Stämningen blir lättsammare vid strof nr 2, vilket också speglas i ackompanjemanget. Både taktart och tonart ändras, c-moll blir Ass-dur:

Oron återkommer dock i strof 3 och accentueras ytterligare i strof 4 med ny taktart och tonart, dock utan att tempot ändras:

Sångens inledning återkommer och avslutar.

In tiefer Ruh liegt um mich her
Der Waffenbrüder Kreis;
Mir ist das Herz so bang und schwer,
Von Sehnsucht mir so heiss.

I djup vila ligger vapenbröderna
runt omkring mig;
Mitt hjärta är ängsligt och tungt,
så hett av längtan.

Wie hab' ich oft so süß geträumt
An ihrem Busen warm!
Wie freundlich schien des Herdes Glut,
Lag sie in meinem Arm!

Hur ofta har jag inte drömt
vid hennes varma bröst!
Hur vänligt lyste inte härdens glöd
när hon låg i mina armar!

Hier, wo der Flammen düstrer Schein
Ach! nur auf Waffen spielt,
Hier fühlt die Brust sich ganz allein,
Der Wehmut Träne quillt.

Här lyser eldens dystra ljus
bara på vapen:
Här känns hjärtat bara ensamt;
fram väller sorgetårarna.

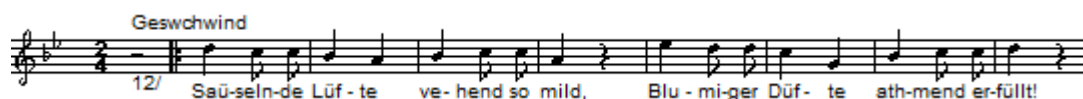
Herz! Dass der Trost Dich nicht verlässt!
Es ruft noch manche Schlacht –
Bald ruh ich wohl und schlafe fest,
Herzliebste – Gute Nacht!

Hjärta, förlora inte trösten!
Än återstår många fältslag -
Snart ska jag bli lugn och sova djupt,
min hjärtanskär – god natt!

3. Frühlingssehnsucht Vårlängtan (Ludwig Rellstab)

Vår hjälte liknar den annalkande våren vid känslor instängda i sitt bröst och önskar att hans älskade ska befria dem.

Som man kan vänta av texten passar här en strofisk tonsättning. De fyra första stroferna har samma melodi, men den sista tarvar dock en variant i slutet, vilket den får.

Säuselnde Lüfte wehend so mild,
Blumiger Dufte atmend erfüllt!
Wie haucht ihr mich wonnig begrüssend an!
Wie habt ihr dem pochenden Herzen getan?
Es möchte euch folgen auf luftiger Bahn,
Wohin? Wohin?

Bächlein, so munter rauschend zumal,
Wollen hinunter silbern in's Tal.
Die schwebende Welle, dort eilt sie dahin!
Tief spiegeln sich Fluren und Himmel darin.
Was ziehst du mich, sehndend verlangender Sinn,
Hinab? Hinab?

Grüssender Sonne spielendes Gold,
Hoffende Wonne bringest du hold.
Wie labt mich dein selig begrüssendes Bild!
Es lächelt am tiefblauen Himmel so mild
Und hat mir das Auge mit Tränen gefüllt! –
Warum? Warum?

Grünend umkränzet Wälder und Höh'!
Schimmernd erglänzet Blütenschnee.
So dränget sich alles zum bräutlichen Licht;
Es schwellen die Keime, die Knospe bricht;
Sie haben gefunden, was ihnen gebricht:
Und du? Und du?

Rastloses Sehnen! Wünschendes Herz,
Immer nur Tränen, Klage und Schmerz?
Auch ich bin mir schwellerer Triebe bewusst!
Wer stillet mir endlich die drängende Lust?
Nur du befreist den Lenz in der Brust,
Nur du! Nur du!

Viskande vindar, milt fläktande,
fyller luften med blomdofter!
Så härligt fläkten av dig välkomnar mig!
Vad har du gjort med mitt bultande hjärta?
Det vill följa dig på din luftiga färd.
Vart hän? Vart hän?

Den silvriga bäcken, muntert porlande,
söker sig nedåt i dalen.
De svävande vågorna skyndar sig dit!
Landskap och himmel speglar sig däri.
Så du drar mig, längtande sinne!
Utför? Utför?

Den välkomnande solens gnistrande guld
kommer med hopp om hänryckning.
Vad ditt himmelska anlete stärker mig!
Det småler så milt på den djupblå himlen,
och fyller mina ögon med tårar!
Varför? Varför?

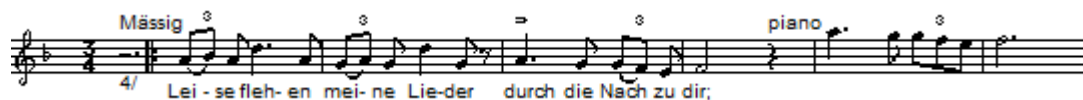
Skogar och kullar är klädda i grönt!
Skimrande glänser blomsterhavet;
och alla har bråttom i bröllopsbestyren;
grodorna sväller, knopparna brister;
de har funnit vad de saknade:
Har du? Har du?

Rastlös längtan! Trånande hjärta,
endast tårar, klagan och smärta?
Även jag vet om min svällande drift!
Vem kan då slutligen stilla min lust?
Blott du kan befria min vår i mitt bröst!
Blott du! Blott du!

4. Ständchen Serenad (Ludwig Rellstab)

Sångaren hoppas att kärestan ska göra honom lycklig.

Detta är en av Schuberts mest älskade och framförda sånger. Liksom den förra är denna strofiskt anlagd, och kanske är detta en av förutsättningarna för att en sång ska få allmän uppskattning; melodin befästs lättare när den upprepas. Stroferna 1-2 resp. 3-4 har samma melodi, medan strof 5 får en helt ny variant men med samma frasuppbyggnad:

De återkommande ekona i pianot är viktiga inslag i verket.

Leise flehen meine Lieder
Durch die Nacht zu Dir;
In den stillen Hain hernieder,
Liebchen, komm' zu mir!

Sakta flyger mina sånger
genom natten till dig.
I den lugna lund här nere,
älskling, kom till mig!

Flüsternd schlanke Wipfel rauschen
In des Mondes Licht;
Des Verräters feindlich Lauschen
Fürchte, Holde, nicht.

Hörst die Nachtigallen schlagen?
Ach! sie flehen Dich,
Mit der Töne süssen Klagen
Flehen sie für mich.

Sie verstehn des Busens Sehnen,
Kennen Liebesschmerz,
Rühren mit den Silbertönen
Jedes weiche Herz.

Lass auch Dir die Brust bewegen,
Liebchen, höre mich!
Bebend harr' ich Dir entgegen!
Komm', beglücke mich!

Viskande susar trädtopparna
i månskenet.
Bry dig inte om förrädarens
illvilliga spioneri, älskling.

Hör du näktergalarna slå?
Ack, de bönfaller dig.
Med tonernas söta klaganden
bönar de för mig.

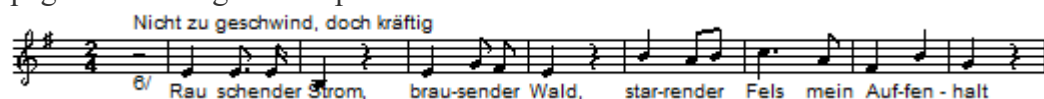
De förstår hjärtats längtan
känner kärlekssmärta,
rör med sina silvertoner
varje känsligt hjärta.

Låt även ditt hjärta beveka dig,
älskling, hör på mig!
Bävande väntar jag på dig!
Kom, och gör mig lycklig!

5. Aufenthalt Vistelseort (Ludwig Rellstab)

Dikten jämför berättarjagets inre med den vilda och stormiga naturen.

Sången är genomkomponerad, men rytmen i den inledande frasen används flitigt. Typiskt för verket är också upprepningar av textrader, ibland mer än en gång. Sången slutar också med en omtagning av de två första textraderna. Tröstlösheten accentueras av de ständigt pågående triolfigurerna i pianostämman.

Rauschender Strom, brausender Wald,
Starrender Fels mein Aufenthalt.
Wie sich die Welle an Welle reiht,
Fliesen die Tränen mir ewig erneut.

Hoch in den Kronen wogend sich's regt,
So unaufhörlich mein Herze schlägt.
Und wie des Felsen uraltes Erz
Ewig deselbe bleibet mein Schmerz.

Dånande flod, stormande skog,
ogästvänlig klippa är min vistelseort.
Likt våg som följer våg,
förnyas ständigt mina tårar.

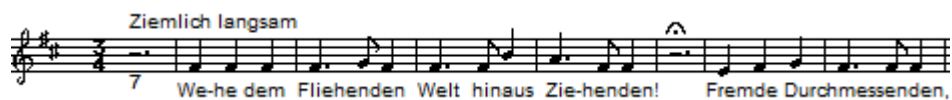
Likt trädchronornas rörelse
slår mitt hjärta oupphörligt.
Och likt klippornas uråldriga malm
förblir i evighet min smärta.

6. In der Ferne I främmande land (Ludwig Rellstab)

Diktaren ber att vind, vågor och solstrålar ska överbringa en hälsning till den älskade som övergivit honom och tvingat honom ut i världen.

Detta är en av cykelns mest gripande sånger. Med plötsliga och okonventionella harmonivändningar betonas vissa delar av texten. Sången är delad i två delar. Den första omfattar strof 1 och 2. Tonarten är h-moll med flera modulationer. Andra delen omfattar strof 3, som upprepas. Den börjar mildt i H-dur när vind, vågor och solljus tilltalas, men byter stämning när sveket omnämns, och en återgång till molltonart blir ett logiskt slut.

Pianoledningen blir även mellanspel före strof 2.

Wehe dem Fliehenden
Welt hinaus ziehenden! –
Fremde durchmessenden,
Heimat vergessenden,
Mutterhaus hassenden,
Freunde verlassenden
Folget kein Segen, ach!
Auf ihren Wegen nach!

Ve dem som flyr
och drar genom världen!-
De som färdas i främmande land,
glömmer sin hembygd,
hatar sitt födelsehus,
och överger sina vänner
får ingen välsignelse
på sin färd.

Herze, das sehrende,
Auge, das tränende,
Sehnsucht, nie endende,
Heimwärts sich wendende!
Busen, der wallende,
Klage, verhallende,
Abendstern, blinkender,
Hoffnungslos sinkender!

Det trånande hjärtat,
det gråtande ögat,
längtan som aldrig upphör
riktar sig hemåt.
Det svallande bröstet,
den förklingande jämmern
den blinkande aftonstjärnan,
som hopplöst sjunker!

Lüfte, ihr säuselnden,
Wellen sanft kräuselnden,
Sonnenstrahl, eilender,
Nirgend verweilender:
Die mir mit Schmerzen, ach!
Dies treue Herze brach –
Grüsst von dem Fliehenden
Welt hinaus ziehenden!

Du vind som susar,
ni vågor, som mjukt svallar,
ni hastande solstrålar
som ingenstans dröjer:
Den som med smärta, ack,
krossade mitt trogna hjärta –
hälsa från den flyende
som drar fram i världen!

7. Abschied Avsked (Ludwig Rellstab)

Vår hjälte spelar käck och oberörd inför avskedet till sin hembygd tills han inser att inget går upp mot det välkommande ljuset från ett barndomshems fönster. Inte ens himlens stjärnor kan ersätta det.

Denna sång hör man ofta, och den underbara pianoinledningen förbereder lyssnaren på härliga ting. Den hörs också mellan stroforna 1- 2 och 3- 4 och förkortad mellan 2-3 och 4-5. När den hörs sista gången mellan 5-6 förändras den för att förbereda den nya stämningen i strof 6. Sången får alltså sägas vara strofisk, vilket också texten inbjuder till; endast sista strofen får en något annorlunda utformning, passande till det nya eftertänksamma textinnehållet. De sex stroforna fördelar sig alltså i ett ABABAC-mönster.

Ade, Du muntre, Du fröhliche Stadt, Ade!
Schon scharret mein Rösslein mit lustigem Fuss;
Jetzt nimm noch den letzten, den scheidenden Gruss.
Du hast mich wohl niemals noch traurig gesehn,
So kann es auch jetzt nicht beim Abschied geschehn.
Ade ...

Adjö, du muntra, du glada stad, adjö!
Snart skrapar min häst med lustfylld hov;
tar nu en sista avskedshälsning.
Du har mig väl aldrig ledsen sett.
Det slipper du även nu vid mitt avsked.
Adjö ...

Ade, Ihr Bäume, Ihr Gärten so grün, Ade!
Nun reit' ich am silbernen Strome entlang,
Weit schallend ertönet mein Abschiedsgesang,
Nie habt Ihr ein trauriges Lied gehört,
So wird Euch auch keines beim Scheiden beschert.
Ade ...

Ade, Ihr freundlichen Mägdlein dort, Ade!
Was schaut Ihr aus blumenumduftetem Haus
Mit schelmischen, lockenden Blicken heraus?
Wie sonst, so grüss' ich und schaue mich um,
Doch nimmer wend' ich mein Rösslein um.
Ade ...

Ade, liebe Sonne, so gehst Du zur Ruh', Ade!
Nun schimmert der blinkenden Sterne Gold.
Wie bin ich Euch Sternlein am Himmel so hold,
Durchziehn wir die Welt auch weit und breit,
Ihr gebt überall uns das treue Geleit.
Ade ...

Ade, Du schimmerndes Fensterlein hell, Ade!
Du glänzest so traulich mit dämmerndem Schein
Und ladest so freundlich ins Hüttchen uns ein.
Vorüber, ach, ritt ich so manches mal
Und wär' es denn heute zum letzten mal?
Ade ...

Ade, Ihr Sterne, verhüllet Euch grau! Ade!
Des Fensterlein trübes, verschimmerndes Licht
Ersetzt Ihr unzähligen Sterne mir nicht;
Darf ich hier nicht weilen, muss hier vorbei,
Was hilft es, folgt Ihr mir noch so treu!
Ade, Ihr Sterne, verhüllet Euch grau!
Ade!

Adjö, träd, adjö trädgårdar så gröna, adjö!
Nu rider jag längs den silvriga floden.
Vitt skallande ljuder min avskedssång.
Aldrig har ni hört någon dyster sång.
Det ska ni slippa även vid mitt avsked.
Adjö ...

Adjö, ni vänliga, små flickor där borta, adjö!
Vad ser ni från era blomdoftande hus
med era skälmska, lockande blickar?
Som alltid så hälsar jag och vänder mig om.
Dock vänder jag aldrig om med min häst.
Adjö ...

Adjö, kära sol, så går du till ro, adjö!
Nu skimrar den blinkande stjärna som guld.
Ni stjärnor på himlen, jag är er så huld.
När vi vitt och brett genom världen drar
finns ni överallt och oss ledsagar troget
Adjö ...

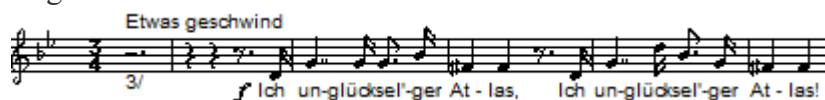
Adjö, du skimrande, ljusa fönster, adjö!
Du glänsar så trevligt i skymningens ljus
och bjuder så vänligt i huset oss in.
Förbi, ack, jag ridit så många gånger,
ska det kanske i dag bli för sista gång?
Adjö ...

Adjö, ni stjärnor, dölj er i grått! Adjö!
Ni otaliga stjärnor kan inte ersätta
fönstrets svaga och bortdöende ljus.
Får jag inte vistas här utan måste förbi,
vad hjälper det då att ni följer mig så troget!
Adjö stjärnor, dölj er i grått!
Adjö!

8. Der Atlas Atlas (Heinrich Heine)

Diktaren skyller sina sorger på sitt stolta hjärta, som bara såg två alternativ, högsta möjliga lycka eller olycka. Nu tvingas han som jätten Atlas bära alla världens sorger på sin rygg.

Sången är tredelad ABA. A-delen bittert kraftfull och tung liksom diktarens steg, Atlas steg.

I mittdelen ändrar musiken karaktär – från g-moll till H-dur(!) – i ett fåfängt försök att bli käckare, när det stolta hjärtat beskrivs.

Sista A återkommer när insikten om eländets elände åter gör sig påmind.

Ich unglücksel'ger Atlas! eine Welt,
Die ganze Welt der Schmerzen muss ich tragen.

Jag olycklige Atlas! En värld,
ja smärtornas hela värld, måste jag bära.

Ich trage Unerträgliches, und brechen
Will mir das Herz im Leibe.

Jag bär det obärbara, och hjärtat
i min kropp kommer att krossas.

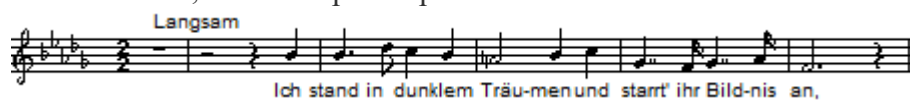
Du stolzes Herz, du hast es ja gewollt!
Du wolltest glücklich sein, unendlich glücklich,
Oder unendlich elend, stolzes Herz,
Und jetzo bist du elend.

Du stolta hjärta, du har valt det så!
Du ville vara lycklig, oändligt lycklig,
eller oändligt eländig, stolta hjärta,
och nu är du eländig.

9. Ihr Bild Bilden av henne (Heinrich Heine)

Poeten ser i drömmen ett porträtt av en förlorad käresta. I sin upphetsning tycker han sig se henne småleende med tårglans i ögonen.

Sången är tredelad, ABA. B-delen skiljer sig inte så mycket från A. Stycket börjar i b-moll men glider då och då över i B-dur, som också blir sångstämman slutackord. Men vår poet har förlorat henne, och efterspelet i pianot slutar i moll.

Ich stand in dunkeln Träumen,
Und starrt' ihr Bildnis an,
Und das geliebte Antlitz
Heimlich zu leben begann.

Jag stod i dunkla drömmar
och stirrade på hennes porträtt,
och det älskade anletet
började i hemlighet leva.

Um ihre Lippen zog sich
Ein Lächeln wunderbar,
Und wie von Wehmutstränen
Erglänzte ihr Augenpaar.

Kring hennes läppar spred sig
ett underbart småleende,
och som i tårar av vemod
glänste hennes ögon.

Auch meine Tränen flossen
Mir von den Wangen herab –
Und ach, ich kann es nicht glauben,
Dass ich dich verloren hab'!

Också mina tårar strömmade
nerför mina kinder -
och ack, jag kan inte tro
att jag har förlorat dig!

10. Das Fischermädchen Fiskarflickan (Heinrich Heine)

Vår hjälte liknar sitt hjärta vid något som han tror att flickvännen ska förstå, havet.

Schubert väljer här en vaggande rytm i pianot, kanske för att anspela på vågrörelser. Sången är liksom den förra tredelad, på samma sätt som dikten.

Du schö-nes FI-scher-mäd-chen, trei-be den Kahn an's Land;
Leg' an mein Herz dein Köpf-chen und fürchte dich nicht so sehr.

Du schönes Fischermädchen,
Triebe den Kahn ans Land;
Komm zu mir und setze dich nieder,
Wir kosen Hand in Hand.

Du sköna fiskarflicka
ro nu din båt i land.
Kom sätt dig här hos mig,
och kela hand i hand.

Leg an mein Herz dein Köpfchen,
Und fürchte dich nicht zu sehr;
Vertraust du dich doch sorglos
Täglich dem wilden Meer.

Dit huvud vid mitt hjärta lägg
och ängslas inte mer;
åt havet du så sorglöst
dig dagligen anförtror.

Mein Herz gleicht ganz dem Meere,
Hat Sturm und Ebb' und Flut,
Und manche schöne Perle
In seiner Tiefe ruht.

Mitt hjärta liknar havet,
har storm och ebb och flod,
och många sköna pärlor
det vilar i dess djup,

11. Die Stadt Staden (Heinrich Heine)

En man på en nattlig utflykt i en båt på en sjö vid en stad. Morgonsolens strålar pekar ut en plats som diktaren har viktiga minnesbilder av.

Sången är genomkomponerad i ABC-form. Pianoinledningen innehåller återkommande rörliga figurer, som – ska det visa sig – antagligen ska spegla vinddragets krusningar i vattenytan i B (strof 2). A bjuder på ett svärmodigt reciterande i c-moll:

Mässig Geschwind

5/ 5/ *p* Am fer - nen Ho - ri - zon - te er - scheint wie ein Ne - bel - bild,

The image shows a musical staff with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 5/8 time signature. The tempo marking is 'Mässig Geschwind'. The music begins with a piano (*p*) dynamic. The lyrics are written below the staff.

Stämningen fortsätter i B, men nu med ”krusnings”-effekterna i pianot.

Men när solen stiger upp ändrar sången karaktär och blir kraftfullare, trots budskapet som kommer.

stark

De Sonne hebt sich noch ein-mal leuchtend von Bo - - den empor

The image shows a musical staff with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 5/8 time signature. The tempo marking is 'stark'. The music begins with a piano (*p*) dynamic. The lyrics are written below the staff.

Am fernen Horizonte
Erscheint, wie ein Nebelbild,
Die Stadt mit ihren Türmen
In Abenddämmerung gehüllt.

Långt bort mot himlaranden
framträder, som i en dimbild
staden med sina torn
insvept i aftonskymningen.

Ein feuchter Windzug kräuselt
Die graue Wasserbahn;
Mit traurigem Takte rudert
Der Schiffer in meinem Kahn.

Ett fuktigt vinddrag krusar
den gråa vattenytan;
i sorgmodig takt rör
skepparen i min båt.

Die Sonne hebt sich noch einmal
Leuchtend vom Boden empor,
Und zeigt mir jene Stelle,
Wo ich das Liebste verlor.

Solen höjer sig ännu en gång
lysande från marken
och pekar ut den plats,
där jag förlorade min käreasta.

12. Am Meer Vid havet (Heinrich Heine)

Dikaren har förtärts av den älskades tårar.

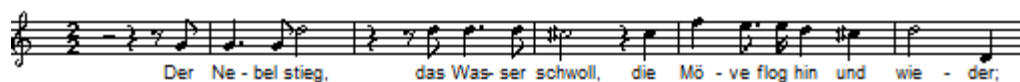
En sång med melodisk lättillgänglighet. De fyra stroforna har fördelats i ett ABAB¹-mönster.

Sehr langsam

Das Meer er-glänz - te weit hinaus im letz - ten A - bend - schei - ne,

The image shows a musical staff with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 3/4 time signature. The tempo marking is 'Sehr langsam'. The music begins with a piano (*p*) dynamic. The lyrics are written below the staff.

Men det är ingen sorglös historia, vilket pianomellanspelet inför B antyder:

Das Meer erglänzte weit hinaus
Im letzten Abendscheine;
Wir sassen am einsamen Fischerhaus,
Wir sassen stumm und alleine.

Havet det vida, glänste
i det sista kvällsskenet.
Vi satt vid ett ensamt fiskarhus,
stumma och ensamma.

Der Nebel stieg, das Wasser schwoll,
Die Möwe flog hin und wieder;
Aus deinen Augen liebevoll
Fielen die Tränen nieder.

Dimman kom, vattnet svallade.
En mås flög fram och tillbaka.
Från dina kärleksfulla ögon
föll tårarna.

Ich sah sie fallen auf deine Hand,
Und bin aufs Knie gesunken;
Ich hab' von deiner weissen Hand
Die Tränen fortgetrunken.

Jag såg dem falla på din hand,
och sjönk ner på knä,
och från din vita hand
drack jag upp tårarna.

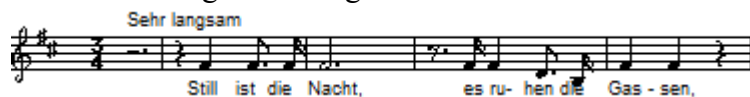
Seit jener Stunde verzehrt sich mein Leib,
Die Seele stirbt vor Sehnen; –
Mich hat das unglücksel'ge Weib
Vergiftet mit ihren Tränen.

Sedan denna stund förtärs mitt liv;
själen dog av längtan.-
Mig har den olycksaliga kvinnan
förgiftat med sina tårar.

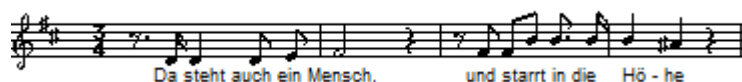
13. Der Doppelgänger Dubbelgångaren (Heinrich Heine)

En man betraktar en främling, som visar sig vara honom själv.

Denna kusliga text har getts en recitativisk tondräkt i ABC-form

B börjar som A slutar, försiktigt, men drivs mot två på varandra följande fortissimo-höjdpunkter:

C börjar som A men utvecklas sedan, som man kan vänta sig av texten, i ny riktning mot ett förnyat fortissimo, för att slutligen dö ut i sångstämman liksom i pianoefterspelet.

Still ist die Nacht, es ruhen die Gassen,
In diesem Hause wohnte mein Schatz;
Sie hat schon längst die Stadt verlassen,
Doch steht noch das Haus auf demselben Platz.

Natten är stilla, gränderna lugna.
I detta hus bodde min käresta.
Hon har för länge sedan lämnat staden,
men huset står kvar på samma plats.

Da steht auch ein Mensch und starrt in die Höhe,
Und ringt die Hände, vor Schmerzens Gewalt;
Mir graust es, wenn ich sein Antlitz sehe –
Der Mond zeigt mir meine eigne Gestalt.

Där står också en människa och sorrar uppåt,
och vrider i vända sina händer.
Jag grips av skräck när jag ser hans ansikte; -
i månskenet ser jag min egen gestalt

Du Doppelgänger! du bleicher Geselle!
Was äffst du nach mein Liebesleid,
Das mich gequält auf dieser Stelle,
So manche Nacht, in alter Zeit?

Du dubbelgångare! Du bleka sälle!
Varför härmar du den kärlekssorg,
som plågat mig på denna plats,
så många nätter, för länge se'n?

14. Die Taubenpost Brevduvepost (Johann Gabriel Seidl)

Dikten handlar om brevduvan som en metafor för själens längtan.

Sju strofer kan kanske inbjuda till en strofisk sång. Men den glada berättelsen i stroferna 1-6 har sin höjdpunkt i strof 3-4 och får i strof 7 ett allvarligare innehåll. Schubert har därför valt formen ABA-coda.

Ziemlich langsam

4/ Ich hab' ei-ne Brieftaub'in mei-nem Sold, die ist gar er-ge-ben und treu;
Dort schaut sie zum Fen-ster heimlich hinein, belauscht ihren Blick und Schritt,
D'rum heg' ich sie auch so treu an der Brust, ver-si-chert des schönsten Gewinns;

Ich hab' eine Brieftaub in meinem Sold,
Die ist gar ergeben und treu,
Sie nimmt mir nie das Ziel zu kurz,
Und fliegt auch nie vorbei.

Jag har en duva i min tjänst
helt trogen och lojal.
Den flyger ej nån gång för kort
och heller ej förbi.

Ich sende sie vieltausendmal
Auf Kundschaft tiglich hinaus,
Vorbei an manchem lieben Ort,
Bis zu der Liebsten Haus.

Jag sânt den ut så mången gång
på uppdrag dagligdags
förbi så mången älskad plats
fram till min älsklings hus.

Dort schaut sie zum Fenster heimlich hinein,
Belauscht ihren Blick und Schritt,
Gibt meine Grüsse scherzend ab
Und nimmt die ihren mit.

Den blickar där i fönstret in.
ger akt på hennes blick och steg,
och lämnar skämtsamt mitt besked
och tar se'n hennes med.

Kein Briefchen brauch' ich zu schreiben mehr,
Die Träne selbst geb' ich ihr:
O sie verträgt sie sicher nicht,
Gar eifrig dient sie mir.

Till slut behövdes inga brev.
Blott tårar gav jag den.
Med dem den aldrig flög iväg;
så trofast var den mig.

Bei Tag, bei Nacht, im Wachen, im Traum,
Ihr gilt das alles gleich:
Wenn sie nur wandern, wandern kann,
Dann ist sie überreich!

Och dag som natt, i vak som dröm,
den skötte allt på samma sätt:
om den blott vägen flyga fick,
då var den mer än nöjd.

Sie wird nicht müd', sie wird nicht matt,
Der Weg ist stets ihr neu;
Sie braucht nicht Lockung, braucht nicht Lohn,
Die Taub' ist so mir treu!

Den blev ej trött, den blev ej matt
för den var sträckan ständigt ny.
Den krävde ingen mat, ej lön,
den duvan trogen var!

Drum heg' ich sie auch so treu an der Brust,
Versichert des schönsten Gewinns;
Sie heisst – die Sehnsucht! Kennt ihr sie?
Die Botin treuen Sinn's.

Så bärs den också vid mitt bröst,
är lovad himmelsk vinst.
Den heter längtan! Är den bekant?
Det trogna sinnets postiljon.

Några berömda stycken utanför sångcyklerna

(Översättningar till svenska av kommentarförfattaren)

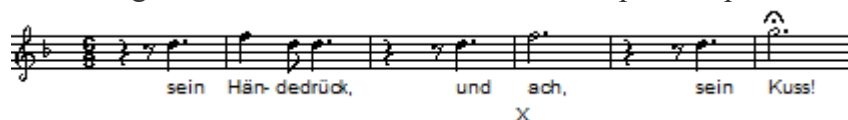
Gretchen am Spinnrade op.2, D 118 (J. W. von Goethe). Gretchen vid spinnrocken.

Dikten om Margareta vid spinnrocken är hämtad från en scen i Goethes Faust. Den handlar om hennes kärlek till Faust. Den är skriven på versmåttet knittel som har fyra betoningar per versrad.

Schubert skrev över 600 sånger varav drygt 70 till text av Goethe. Denne blev därmed Schuberts mest tonsatte diktare, detta trots Goethes förvånande ointresse för resultatet. Schubert komponerade Gretchen am Spinnrade 1814, när han ännu inte hade fyllt 17 år. Men han förstod att tolka både meter och innehåll med ett resultat som övertrumfar det mesta. Många menar att stycket utgör en av startpunkterna för romantikens favoritgenre, den med betoning på musik med ett utommusikaliskt program. Pianostämman i sången har med rätta prisats. Högerhandens perpetuum mobile ackompanjemang ska representera spinnrockens jämna rörelse medan vänsterhanden svarar för fotens taktfasta tryck på spinnrockstrampan:

Schuberts form är ABCADEFAGH liksom diktens, och A utgörs alltså av en återkommande refräng. En av höjdpunkterna är, när Gretchen, i slutet av strof 7 i Schuberts tolkning, blir så överväldigad av sina känslor att hon slutar trampa och spinnrocken stannar. (se X i notex.)

Meine Ruh' ist hin, mein Herz ist schwer,
Ich finde sie nimmer und nimmermehr.

Mitt hjärta är tungt, min ro är borta,
jag finner den aldrig, nej aldrig mer.

Wo ich ihn nicht hab' ist mir das Grab,
Die ganze Welt ist mir vergällt.

Att inte ha honom är graven för mig,
min hela värld är mig förspild.

Mein armer Kopf ist mir verrückt
Mein armer Sinn ist mir zerstückt.

Mitt arma huvud helt förstört,
mitt stackars sinne krossat är.

Meine Ruh' ist hin, mein Herz ist schwer,
Ich finde sie nimmer und nimmermehr.

Mitt hjärtat är tungt, min ro är borta.
jag finner den aldrig, nej aldrig mer.

Nach ihm nur schau' ich zum Fenster hinaus,
Nach ihm nur geh' ich aus dem Haus.

Blott efter honom tittar jag ut,
för honom blott går jag ut.

Sein hoher Gang, sein' edle Gestalt,
Seines Mundes Lächeln, Seiner Augen Gewalt.

Hans stolta gång, hans ädla hållning,
skrattet från hans mun, makten i hans ögon.

Und seiner Rede Zauberfluss.
Sein Händedruck, und ach, sein Kuss!

Och som han talar, med magisk kraft,
hans handtryckning – och hans kyss!

Meine Ruh' ist hin, mein Herz ist schwer,
Ich finde sie nimmer und nimmermehr.

Mitt hjärta är tungt, min ro är borta,
jag finner den aldrig, nej aldrig mer.

Mein Busen drängt sich nach ihm hin.
Ach dürft' ich fassen und halten ihn.

För honom längtar hjärtat mitt.
Om honom ändå jag famna fick!

Und küssen ihn o wie ich wollt'
An seinen Küssen vergehen sollt'!

Och honom kyssa som jag vill
och i hans kyssar domna bort!

Heidenröslein op. 3:3, D 257 (Johann Wolfgang von Goethe). Vildrosen.

Dikten är skriven 1770, när Goethe var 21 år och studerade juridik i Strassburg. Han hade mött Herder, som intresserat honom för folklöre. Han var också förälskad i en prästdotter, Friederike Brion, vid tiden för diktens tillkomst. Dikten handlar egentligen om en pojkes obesvarade kärlek och har inte så lite sexuella konnotationer.

Schubert tonsatte dikten 1815 under en dag då ytterligare 4 Goethe-dikter komponerades, 19/8. Men det är inget hastverk. Med geniets intuition får sången en enkel melodi i strofisk uppbyggnad och ett enkelt ackompanjemang i folksångsstil. Längre kan man inte komma från Gretchens och Erbkönigs komplexitet. Tonart G-dur, dur i vemod.

Lieblieh

Sah ein Knab' ein Röslein stehn, Röslein auf der Heiden,
G Am D7 G

Sah ein Knab' ein Röslein steh'n,
Röslein auf der Heiden,
War so jung und morgenschön,

En gosse såg en vildros stå,
en liten ros på heden,
som var så ung och morgonskön.

Lief er schnell, es nah zu sehn,
Sah's mit vielen Freuden.
Röslein, Röslein, Röslein rot,
Röslein auf der Heiden.

Gick närmre för att se den.
Med glädje stor han såg på den.
Du lilla ros, så skön du är,
du lilla ros på heden.

Knabe sprach: Ich breche dich,
Röslein auf der Heiden!
Röslein sprach: Ich steche dich,
Dass du ewig denkst an mich,
Und ich will's nicht leiden.
Röslein, Röslein, Röslein rot,
Röslein auf der Heiden.

Gossen sa': jag plockar dig,
lilla ros på heden!
Rosen sa': Jag sticker dig,
det sent du nog ska glömma,
och jag det inte tåler..
Lilla ros, så skön du är,
lilla ros på heden.

Und der wilde Knabe brach
'S Röslein auf der Heiden;
Röslein wehrte sich und stach,
Half ihm doch kein Weh und Ach,
Musst es eben leiden.
Röslein, Röslein, Röslein rot,
Röslein auf der Heiden.

Och den vilde gossen bröt
rosen där på heden.
Rosen värjde sig och stack.
Hennes klagan dock ej hjälpte,
hon fick smärtan tåla.
Lilla ros, så skön du är,
lilla ros på heden.

Erlkönig Op. 1, D 328 (Johann Wolfgang von Goethe). Älvkungen.

En fader rider i natten med sin svårt sjuke son för att få hjälp. I feberyra ser sonen Älvkungen och upplever hur denne vill locka honom till sig. När fader kommer fram upptäcker han att sonen är död.

Schubert skrev sången 1815. Han var då 18 år. Det är obegripligt att en tonåring kan åstadkomma ett verk som detta, en milstolpe i den västerländska konstmusikens historia. Och nog måste man ifrågasätta Goethes ofta framhållna intresse och kunnande om musik. Han fick verket tillsänt men kommenterade det inte med ett ord. Men när verket uruppfördes offentligt sex år senare gjorde det Schubert till en känd person i Wien. Det publicerades samma år, 1821.

Stycket är genomkomponerat, varje strof har sin musik. Sången vandrar mellan berättaren, fadern, sonen och Älvkungen, och Schubert har gett var och en av de fyra rollinnehavarna en egen röst. Det gör verket till en stötesten för många att framföra.

Som man kan vänta är pianostämman lika konstfullt konstruerad. Den ständiga åttondelsrytmen ska efterlikna hästens galopperande. En återkommande fras i pianot bidrar till den kusliga stämningen.

Den hörs i vänsterhanden redan i pianoförspelet:

The image shows a musical score for Schubert's 'Erlkönig'. It consists of four staves. The first staff is the piano introduction, marked 'Schnell' and 'pp', with a treble clef and a 4/4 time signature. The second staff is the first vocal line, marked 'Schnell', with a treble clef and a 4/4 time signature. The third staff is the second vocal line, marked 'Vater', with a treble clef and a 4/4 time signature. The fourth staff is the third vocal line, marked 'Erlkönig', with a treble clef and a 4/4 time signature. The lyrics are in German and are written below the vocal staves.

Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?
Es ist der Vater mit seinem Kind:
Er hat den Knaben wohl in dem Arm,
Er fasst ihn sicher, er hält ihn warm.

„Mein Sohn, was birgst du so bang dein Gesicht?“
„Siehst, Vater, du den Erlkönig nicht?
Den Erlenkönig mit Kron' und Schweif?“
„Mein Sohn, es ist ein Nebelstreif.“

„Du liebes Kind, komm, geh mit mir!
Gar schöne Spiele spiel' ich mit dir;
Manch' bunte Blumen sind an dem Strand,
Meine Mutter hat manch gülden Gewand.“

Vem rider så sent genom natt och vind?
Det är en fader med sitt barn:
Han bär sin gosse tryggt i sin famn,
han bär honom säkert, håller honom varm.

”Min son, varför döljer du förskräckt ditt ansikte?”
”Ser du då inte Älvkungen, far?
Älvkungen med krona och svans?”
”Min son, det är bara ett dimstråk.”

”Du kära barn, kom, gå med mig
Sköna lekar ska jag leka med dig.
Färggranna blommor finns på stranden,
och min mor har många, gyllene kläder.”

„Mein Vater, mein Vater, und hörest du nicht,
Was Erlenkönig mir leise verspricht?“

„Sei ruhig, bleibe ruhig, mein Kind:
In dürren Blättern säuselt der Wind.“

„Willst, feiner Knabe, du mit mir gehn?
Meine Töchter sollen dich warten schön;
Meine Töchter führen den nächtlichen Reih'n
Und wiegen und tanzen und singen dich ein.“

„Mein Vater, mein Vater, und siehst du nicht dort
Erlkönigs Töchter am düstern Ort?“

„Mein Sohn, mein Sohn, ich seh es genau:
Es scheinen die alten Weiden so grau.“

„Ich liebe dich, mich reizt deine schöne Gestalt;
Und bist du nicht willig, so brauch ich Gewalt.“

„Mein Vater, mein Vater, jetzt fasst er mich an!
Erlkönig hat mir ein Leids getan!“

Dem Vater grauselts, er reitet geschwind,
Er hält in Armen das ächzende Kind,
Erreicht den Hof mit Mühe und Not:
In seinen Armen das Kind war tot.

”Min far, min far, hör du då inte
vad älvkungen säger så milt?”

”Var lugn, var lugn mitt barn:
Det är vinden som susar i de torra löven.”

”Du fina gosse, vill du med mig gå?
Mina döttrar bryr sig mycket om dig.
Mina döttrar leder nattens danser
och vaggar och dansar och sjunger dig in.”

”Min far, min far, men ser du ej
älvkungens döttrar i mörkret där?”

Min son, min son, jag ser det nog:
Men det är pilar som lyser så grå.”

”Jag älskar dig, mig lockar din sköna gestalt,
och är du ej villig, så brukar jag våld.”

”Min far, min far, nu tar han mig hårt!
Älvkungen gjorde mig illa!”

Och fadern ryser, han rider så fort,
han håller i famnen sitt kvidande barn,
med möda når fram till gården, betryckt:
Men i famnen låg barnet dött.

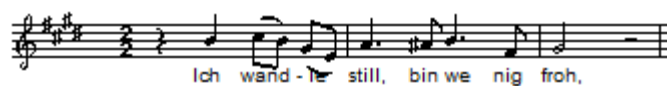
Der Wanderer op. 4:1, D 489 (Georg Philipp Schmidt). Vandraren⁶

Vandringen som bild för människans liv och slutliga död var central i romantikens dikt Konst. För Schubert, som under hela livet var drabbad av olika sjukdomar, var det ett återkommande motiv i hans sånger, t.ex. Die schöne Müllerin och Winterreise, men även i flera av instrumentalverken. Och det utopiska land som vandraren söker är kanske en metafor för dödsriket.

Schubert tonsatte dikten 1816. Den kom ut 1821 tillsammans med några andra sånger som op. 4.⁷ Den är kanske inte framförd så ofta nu för tiden, men var på Schuberts tid en av hans mest populära sånger. Sången är genomkomponerad, varje textavsnitt har fått sin egen melodi och dramatiska uttryck, som sällan följer stroforna. Sångstämman uppvisar hela sex olika avsnitt fördelade efter mönstret ABCDEBF. Ett mycket suggestivt förspel i pianot inleder.

Avsnitt A, som omfattar halva första strofen har i början en recitatorisk prägel.

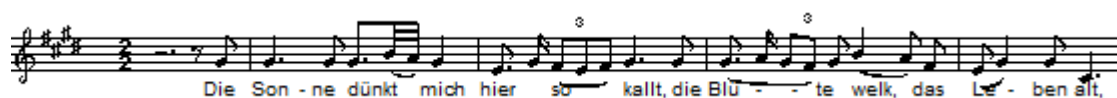
B som är mer melodiös, omfattar andra halvan av strofen, och kommer alltså igen i slutet av stycket:

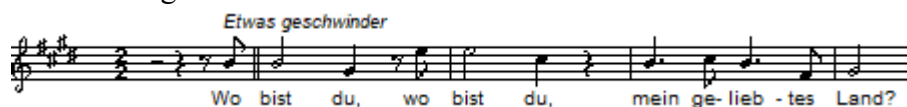
⁶ En vanlig definition av verbet vandra på Schuberts tid var att ströva genom ett område utan bestämd riktning eller mål.

⁷ En annan dikt tonsattes under samma namn, D 649.

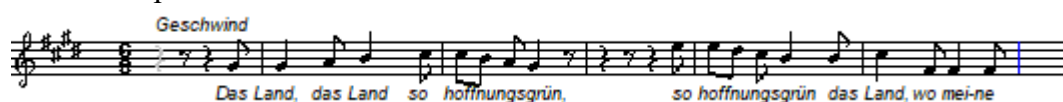
Avsnitt C är melodin i strof 2 och kanske den mest kända, eftersom Schubert tog den som utgångspunkt för sin Wanderer-Fantasie, op.15, D 760

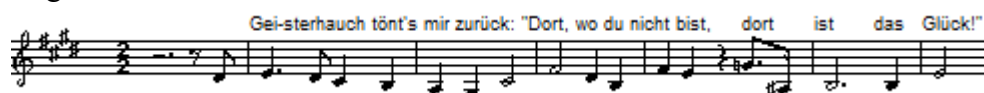
D-avsnittet går i E-dur och omfattar första halvan av strof 3

E fortsätter i E-dur och omfattar andra halvan av strof 3 och hela strof 4. Taktarten ändras, liksom tempot:

B kommer tillbaka i första halvan av strof 5 och F avslutar med svaret på vandrarens ständiga fråga:

Ich komme vom Gebirge her,
Es dampft das Tal, es braust das Meer.
Ich wandle still, bin wenig froh,
Und immer fragt der Seufzer: wo?

Die Sonne dünkt mich hier so kalt,
Die Blüte welk, das Leben alt,
Und was sie reden, leerer Schall,
Ich bin ein Fremdling überall.

Wo bist du, mein geliebtes Land?
Gesucht, geahnt und nie gekannt!
Das Land, das Land, so hoffnungsgrün,
Das Land, wo meine Rosen blühn,

Wo meine Freunde wandeln gehn,
Wo meine Toten auferstehn,
Das Land, das meine Sprache spricht,
O Land, wo bist du?

Ich wandle still, bin wenig froh,
Und immer fragt der Seufzer: wo?
Im Geisterhauch tönt's mir zurück:
„Dort, wo du nicht bist, dort ist das Glück!“

Jag kommit ifrån bergen hit,
där dalen dimmas, havet brusar.
Jag vandrar tyst, är knappast glad,
och Suckar'n frågar ständigt: var?

Och solen, den känns här så kall,
här slokar blomstren, man gammal är,
och det som sägs är tomma ord.
Jag är en främling över allt.

Var är du, mitt älskade land?
Som jag sökt och anat men aldrig känt!
Det land, det land, så hoppfullt grönt,
det land, där mina rosor blommar.

Där mina vänner går på tur,
där jag kan minnas mina döda,
det land, som talar språket mitt,
o land, var är du?

Jag vandrar, tyst, är knappast glad,
och alltid frågar suckar'n var?
En spökröst ständigt till mig talar:
”Där, där du ej är, där lyckan är!”

Der Tod und das Mädchen op. 7:3, D 531 (Matthias Claudius). Döden och flickan

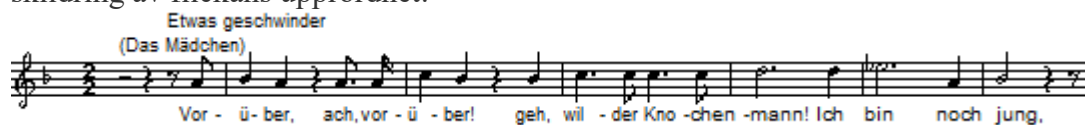
Texten talar för sig själv. Kanske vill den ge tröst till alla människors ängslan och undran inför döden.

Schuberts tonsättning från 1817 är exempel på ett stycke där introduktionen blivit lika berömd som sångmelodin.⁸ En bidragande orsak till detta är säkert att Schubert använt just denna inledning som tema i en variationsatts i sin Stråkkvartett d-moll, ofta kallad "Döden och flickan".

Styckets form är intro-A-B-coda. Introduktionen presenterar en melodi som då och då kan anas i B-delens pianostämman. Rytmen har ibland kallats Schuberts "Todesrythmus":

A-delen, strof 1, är mer talsång en melodi, men med hjälp av nya harmonier ger det en säker skildring av flickans upprördhet:

B-delen, strof 2, är helt recitatorisk i sångstämman, men introduktionstemat träder då och då fram i pianostämman:

Codan utgörs av den förkortade introduktionen.

DAS MÄDCHEN

Vorüber, ach, vorüber!
Geh, wilder Knochenmann!
Ich bin noch jung, geh, Lieber!
Und rühre mich nicht an.

Gå förbi, ack, gå förbi!
Gå vilda benrangelman!
Jag är ännu ung, gå, jag ber!
Och rör mig inte.

DER TOD

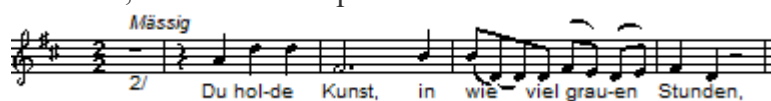
Gib deine Hand, du schön und zart Gebilde
Bin Freund und komme nicht zu strafen.
Sei gutes Muts! Ich bin nicht wild,
Sollst sanft in meinen Armen schlafen!

Giv mig din hand, du fina och späda varelse.
Jag är en vän och kommer inte för att straffa.
Var vid gott mod! Jag är inte vild!
Du kommer att sova stilla i mina armar!

An die Musik op. 88:4, D 547 (Franz von Schober). Till Musiken

Schober var en nära vän till Schubert. Han föddes faktiskt i Sverige på Torups slott utanför Malmö, där fadern först var förvaltare på godset och sedan affärsman. Han lär ha köpt en del av slottet som bostad för familjen, men dog tidigt, och änkan flyttade tillbaka till Österrike. Schober var allt som Schubert inte var, lång, stilig och rik. Tyvärr vet vi lite om deras bekantskap. Diktaren berättar i dikten om musikens betydelse för honom.

Sången komponerades 1817. Den publicerades först 1827 som op 88:4. Den är skriven för hög stämman i D-dur och strofiskt anlagd. Det är en av Schuberts mest älskade sånger. Texten hör kanske inte till de stora litterära begivenheterna, men innehållet har naturligtvis tilltalat Schubert, som av den skapar ett litet mästerverk:

⁸ Ett annat Exempel är Richard Strauss Morgen.

Viktigt för upplevelsen av verket är mellanspelet, ett fint exempel på hur Schubert kan få en enkel, nästan banal fras att låta vidunderlig. Den bildar även avslutning:

Du holde Kunst, in wieviel grauen Stunden,
Wo mich des Lebens wilder Kreis umstrickt,
Hast du mein Herz zu warmer Lieb entzunden,
Hast mich in eine bessre Welt entrückt!

Du ljuva konst, i många gråa stunder
när jag varit fångad i livets vilda virvel,
har du i mitt hjärta upptänt en varmare kärlek,
och fört bort mig till en bättre värld!

Oft hat ein Seufzer, deiner Harf entflossen,
Ein süsser, heiliger Akkord von dir
Den Himmel bessrer Zeiten mir erschlossen,
Du holde Kunst, ich danke dir dafür!

Ofta har en suck strömmat ut från din harpa,
ofta har ett sötare, heligare ackord från dig
öppnat ett paradiset från bättre tider för mig.
Du ljuva konst, jag tackar dig för det.

Die Forelle op. 32, D 550 (Christian Schubart, 1739-91) Forellen

Dikten handlar om ett fiskafänge där sympatierna finns hos fisken. Men den har antagligen även en dold agenda. Schubert var samhällskritisk och satt 10 år i fängelse genom makt-havares list och bedrägeri. Om detta ville han berätta, och dikten skrevs under fängelsevistelsen.

Denna älskade melodi komponerades 1817.⁹ Den blev så populär att beställarens av Schuberts pianokvintett, ville att Forell-temat skulle finnas med. Det finns i variationsatsen. Textens stil inbjuder till strofisk tonsättning. Men Schubert kan inte avstå från att psykologiskt skildra det som händer i början av strof 3. Han gör det med en ny melodi och med en mer dramatisk pianostämning. Vi får alltså formmönstret AAB, där A omfattar strof 1 resp. 2 och B strof 3.

Pianoackompanjemanget vill efterlikna fiskens livliga rörelser. Notexemplen visar början på A resp. B:

Etwas lebhaft

I de två sista raderna kommer slutet av huvudmelodin tillbaka, vilket är typiskt för den AAB-form som brukar kallas barform, med rötter i 1200-talets minnesång.

In einem Bächlein helle,
Da schoß in froher Eil'
Die launische Forelle
Vorüber wie ein Pfeil.
Ich stand an dem Gestade
Und sah in süßer Ruh
Des muntern Fischleins Bade
Im klaren Bächlein zu.

I lilla bäcken klara,
där sam i sorglös fart
och nyckfullt en forell;
fram for han som en pil.
Jag rastade vid stranden
och såg i godan ro
på muntra fiskens syssla
i lilla bäcken klar.

⁹ Vid tonsättningen avstod Schubert från diktens sista strof. Den hade som sensmoral: Flickor, se upp för förförare med spö (käpp), om ni inte vill hamna på kroken.

Ein Fischer mit der Rute
Wohl an dem Ufer stand,
Und sah's mit kaltem Blute,
Wie sich das Fischlein wand.
So lang dem Wasser Helle,
So dacht ich, nicht gebriecht,
So fängt er die Forelle
Mit seiner Angel nicht.

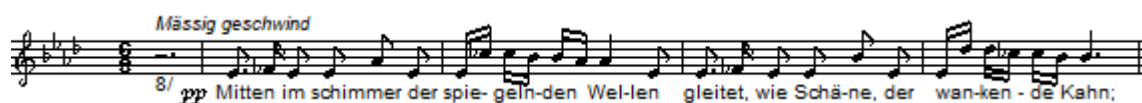
Doch endlich ward dem Diebe
Die Zeit zu lang. Er macht
Das Bächlein tückisch trübe,
Und eh ich es gedacht,
So zuckte seine Rute,
Das Fischlein zappelt dran,
Und ich mit regem Blute
Sah die Betrogene an.

En man höll på att meta
dock där på samma strand.
Han såg med kyligt blod
på fiskens rörelser.
Så länge vattnets klarhet
inte bryts - så tänkte jag -
så får han ej forellen
att nappa på hans krok.

Men slutligen blev tiden
för lång för denne tjuv.
Nu lömskt han störde bäcken,
och som jag hade trott,
så ryckte det i spöet,
och fisken den var fast.
Och jag i upprört sinne
fick den bedragne se.

Auf dem Wasser zu singen op. 72, D 774 (Graf Friedrich Leopold zu Stolberg-Stolberg)
Diktaren ger under en båtutflykt uttryck för sina tankar om livet och tidens flykt.

Denna sång, Att sjungas på vattnet, komponerad 1823, var inte den förste av diktaren som Schubert hade använt sig av. Nu var han svårt sjuk i sviterna av en syfilisinfektion som diagnostiserats året före. Kanske förklarar det valet av dikt, som får sägas handla om döden. Den är strofiskt tonsatt. Varje strof börjar i ass-moll och slutar i Ass-dur.

Pianoledningen som återger bilden av en skimrande vattenytan, hörs också mellan stroferna.

Mitten im Schimmer der spiegelnden Wellen
Gleitet, wie Schwäne, der wankende Kahn;
Ach, auf der Freude sanft schimmernden Wellen
Gleitet die Seele dahin wie der Kahn;
Denn von dem Himmel herab auf die Wellen
Tanzet das Abendrot rund um den Kahn.

Über den Wipfeln des westlichen Haines
Winket uns freundlich der rötliche Schein;
Unter den Zweigen des östlichen Haines
Säuselt der Kalmus im rötlichen Schein;
Freude des Himmels und Ruhe des Haines
Atmet die Seel' im errötenden Schein.

Ach, es entschwindet mit tauigem Flügel
Mir auf den wiegenden Wellen die Zeit.
Morgen entschwinde mit schimmerndem Flügel
Wieder wie gestern und heute die Zeit,
Bis ich auf höherem strahlendem Flügel
Selber entschwinde der wechselnden Zeit.

Mitt i skimret av speglande vågor
glider som svanar den gungande båten.
Ack, på glädjens mjukt skimrande vågor
glider ock själen bort liksom båten.
Och från himlen dansar på havets vågor
aftonrodnaden runt omkring båten.

Över trädtopparna i västliga lunden
vinkar vänligt mot oss ett rödaktigt sken.
Under grenarna i östliga lunden
viskar kalmusen i rödaktigt sken.
Och glädjen från himlen och lugnet från lunden,
inandas av själen i rödaktigt sken.

För mig försvinner - med daggiga vingar
på de vaggande vågorna - tiden.
Imorgon försvinner med skimrande vingar
likt gårdagen, nuet och tiden,
tills dess på högre och strålande vingar
själv jag drar bort från växlande tiden.

Du bist die Ruh op.59:3, D 776 (Friedrich Rückert) Du är min ro

Denna dikt har tonsatts av många, men de flesta förknippar den med Schubert. Rückert var professor i orientaliska språk och författare till mer än tio tusen dikter. Hans diktsamling *Östliche Rosen*, är tillägnad Goethe. Men hans berömmelse - för att inte säga odödlighet - utanför det tyska språkområdet beror nog trots allt på Schuberts, Schumanns och Mahlers tonsättningar av hans dikter.

När Schubert tonsatte sången 1823 var den först utan titel. Rückert skulle senare ge den titeln *Kehr' ein zu mir* men Schubert valde den första versraden.

Sången har formen AAB, där A-delen omfattar stroforna 1-2 resp. 3-4. B-delen utgörs av strof 5, vars text upprepas. Denna strof får ny musik till de två första raderna, men i de två sista återkommer de fyra sista takterna av A-melodin (se barform ovan under Die Forelle).

Du bist die Ruh,
Der Friede mild,
Die Sehnsucht du,
Und was sie stillt.

Du är min ro,
min lugna frid,
min längtan ock;
du stillar den.

Ich weihe dir
Voll Lust und Schmerz
Zur Wohnung hier
Mein Aug' und Herz.

Med lust och nöd
jag ger till dig
att bo hos dig
min håg och själ.

Kehr' ein bei mir,
Und schliesse du
Still hinter dir
Die Pforten zu.

Kom in till mig
och tillslut du
lugnt bakom dig
nu portarna.

Treib andern Schmerz
Aus dieser Brust.
Voll sei dies Herz
Von deiner Lust.

Driv andra smärtor
ur detta bröst,
och fyll det se'n
med lusten din.

Dies Augenzelt
Von deinem Glanz
Allein erhellt,
O füll' es ganz.

Och det jag ser
är upplyst blott
av glansen din.
O fyll det helt.

Der Hirt auf dem Felsen D 965 (Wilhelm Müller och Helmina von Chézy¹⁰)

Denna dikt, Herden på klippan, berättar om en ensam herde som sitter sjungande på en klippa och lyssnar på sångens eko nere från dalen. I diktens mellandel (strof 5-6) uttrycker han sorg och ensamhet. I sista delen (strof 7) ser han slutligen fram mot våren och förbereder sig för den.

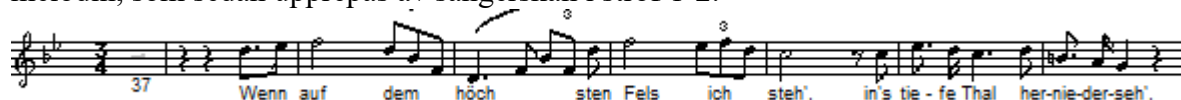
¹⁰ Helmina von Chézy (1783-1856) författare till pjäsen *Rosamunde* och librettist till Webers *Euryanthe*. Det finns osäkerhet om vem som skrev stroforna 5-6. En annan författare som tillskrivits dessa rader är *Karl August Varnhagen von Ense* (1785 - 1858)

Detta verk är något så ovanligt som en sång med två olika textförfattare. Det var ett beställningsverk från en av Schuberts vänner, operasopranen Pauline Anna Milder-Hauptmann 1828, en månad före Schuberts död. Det publicerades och uruppfördes av Milder 1829. Verket är ovanligt också genom att lansera en klarinett som partner till sångstämman. Formen följer dikternas 3-delade upplägg, ABC.

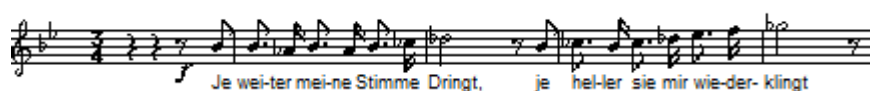
A omfattar de fyra första stroforna av Müller.

B är de två stroforna i mitten skrivna av Helmina von Chézy och C slutstrofen av Müller.

A är i sin tur tredelad. Efter några takters pianointroduktion presenterar klarinetten A-melodin, som sedan upprepas av sångerskan i strof 1-2.

I stroforna 3-4 blir musiken annorlunda. De utgör alltså ett central avsnitt i A-delen. Här finns även ett klarinettsolo. Tonarten är nu b-moll.

Första A-delen återkommer genom upprepning av de två första stroforna.

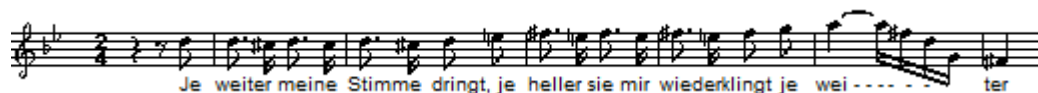
Del B omfattar alltså stroforna 5-6 skrivna av Helmina von Chézy. Tonart är g-moll, och ett nytt ackompanjemang skapar en spännande effekt:

I del C kommer glädjen tillbaka:

Genialt är även den överraskande omtagningen av strof nr 3, som här i den nya kontexten skapar en fantastisk effekt:

Och utöver den enastående sång- och pianostämman kommer så dialogen med klarinetten som kronan på verket, ett komplement som aldrig upphör att tjusa lyssnarna.

Wenn auf dem höchsten Fels ich steh',
In's tiefe Tal hernieder seh',
Und singe,

När jag står på den högsta klippan,
tittar ner i den djupa dalen
och sjunger,

Fern aus dem tiefen dunkeln Tal
Schwingt sich empor der Widerhall
Der Klüfte.

ur djupet av den mörka dalen
svingar sig ekot uppåt
från klyftorna.

Je weiter meine Stimme dringt,
Je heller sie mir wieder klingt
Von unten.

Ju längre min stämman når
desto klarare kommen den åter
nerifrån.

Mein Liebchen wohnt so weit von mir,
Drum sehn' ich mich so heiß nach ihr
Hinüber.

Min älskling bor så lågt från mig.
jag längtar därför hett efter henne
på andra sidan.

Forts. nästa sida

In tiefem Gram verzehr ich mich,
Mir ist die Freude hin,
Auf Erden mir die Hoffnung wich,
Ich hier so einsam bin.

So sehnd klang im Wald das Lied,
So sehnd klang es durch die Nacht,
Die Herzen es zum Himmel zieht
Mit wunderbarer Macht.

Der Frühling will kommen,
Der Frühling, meine Freud',
Nun mach' ich mich fertig
Zum Wandern bereit.

I grämelse jag sjunkit ner,
för mig är glädjen borta,
Mitt hopp på jorden gett sig av,
jag är så ensam här.

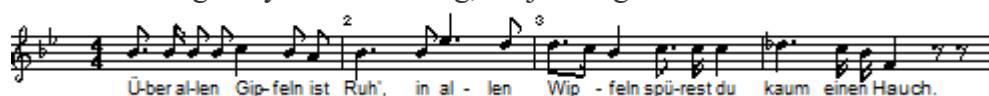
Så trånfull lät i skog min sång,
så full av längtan i den natt,
att själarna till himlen for
med oförklarlig kraft.

Snart våren ska komma,
ack, våren, min vän.
Nu gör jag mig färdig,
för vandring beredd.

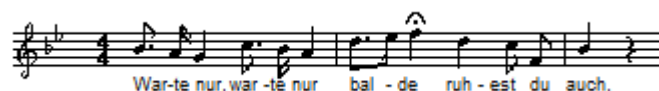
Wanderers Nachtlied II op. 96:3, D 678¹¹ (J.W. von Goethe) Vandrarens nattsång.

Goethes korta, dubbelbottnade stämningssång med sin första textrad *Über allen Gipfeln*, skrevs en septemberkväll 1780 i en jaktstuga nära Ilmenau, 4 mil söder om Erfurt i Thüringen. Den är säkert en av världens mest välkända dikter.

Schuberts tonsättning är från 1822. Efter två takters magisk inledning i pianot, som omedelbart anger styckets stämning, börjar sången:

En av höjdpunkterna i dubbel bemärkelse är de två sista versraderna, som upprepas:

1915 inbjöd Svenska Dagbladet den svenska allmänheten att översätta dikten och det kom in över 2000 svar. Den är därför troligen den mest översatta dikten i Sverige. Anders Österling har t.ex. översatt den i 3 olika publicerade versioner, den sista från 1958.¹² Alla jag sett är rimmade.

Über allen Gipfeln
Ist Ruh,
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einen Hauch;
Die Vögelein schweigen im Walde.
Warte nur, balde
Ruhest du auch.

Över alla bergen
är ro,
i alla träden
märker du
knappast en fläkt;
småfåglarna tiger i skogen.
Vänta dock, också
du får sova snart.

¹¹ Schubert har även skrivit en annan sång med samma titel, *Wanderers Nachtlied I*, D 224, *Der du von dem Himmel bist...* också till text av Goethe.

¹² Här är Anders Österlings version från 1958: Över bergen stiger – aftonro. – Var fågel tiger – i sitt bo. – Knappt märkbar nu – i träden en vindfläkt ilar. – Vänta, så vilar – snart även du.

Rastlose Liebe op. 5:1, D 138 (J.W. von Goethe) Rastlös kärlek

Denna dikt, som likställer kärleken, åtminstone den sinnliga, med en kamp mot naturens krafter, skrev Goethe 1776. Liknelsen lär ha inspirerats av en snöstorm i Thüringer Wald, där han just befann sig. Den har tre strofer. Första strofen handlar om diktens jag i kamp med elementens raseri. Den andra strofen beskriver först vår hjälte som föredrar den smala vägen före den breda. Sedan avslöjar den också hans syn på kärleken. I sista strofen får vi rådet att accepterar kärleken som den är:

Schubert tonsatte dikten i maj 1815, men den publicerades först 1821. Schubert är alltså 18 år, vid kompositionstillfället; åter ett exempel på hans otroliga förmåga att tränga in i en text och ge den en musikalisk tolkning. Sången tillägnades Anton Salieri. Den är helt genomkomponerad. Tempot är högt, 152 fjärdedelar per minut. Först hörs en introduktion i pianot som omedelbart sätter tonen; rastlös kärlek är en stormig historia. Dessa brutna ackord blir även sångens ackompanjemang:

Notexemplen visar början av respektive strof.

Dem Schnee, dem Re-gen, dem Wind ent-ge-gen, im Dampf der Klüf-te, durch Ne-bel-düf-te,
Lie-ber durch Lei-den wollt' ich mich schla-gen, als so viel Freu-den des Le-bens er-tragen
Wie soll ich flieh'n? Wäl-der-wärts zieh'n? Al-les, al-les ver-ge-bens!

Dem Schnee, dem Regen,
Dem Wind entgegen,
Im Dampf der Klüfte,
Durch Nebeldüfte,
Immer zu! Immer zu!
Ohne Rast und Ruh!

Mot snö, mot regn,
mot vind jag kämpar,
mot ravinens blöta
och dimmans faror.
Ständigt och jämt!
Utän rast och ro!

Lieber durch Leiden
Wollt' ich mich schlagen,
Als so viel Freuden
Des Lebens ertragen.
Alle das Neigen
Von Herzen zu Herzen,
Ach, wie so eigen
Schaffet es Schmerzen!

Hellre med smärta
vill jag sträva,
än att få njuta av
livets fröjder.
All denna kärlek
från hjärta till hjärta,
ack, hur typiskt den
leder till vända!

Wie soll ich flieh'n?
Wälderwärts zieh'n?
Alles vergebens!
Krone des Lebens,
Glück ohne Ruh,
Liebe, bist du!

Hur komma undan?
Ge sig till skogs?
Bäst är att ge upp!
Kronan på livet,
begär utan lugn -
det är kärlek!

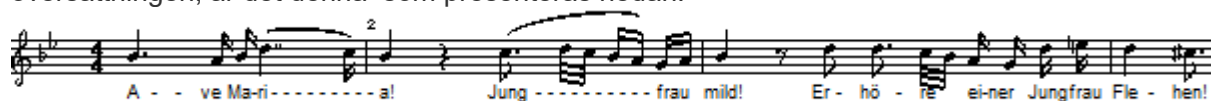
Ellen's Gesang III op. 52:6, D 837 (Walter Scott/Adam Storck) Ave Maria

1810 publicerades en diktcykel, *The Lady of the Lake*, av Sir Walter Scott. Den fick stor spridning under 1800-talet. Den gav t.ex. Rossini impuls till operan *La donna del lago*. Under 1900-talet blev den tyvärr också inspirationskälla för Ku Kux Klans korsbrännningar. Man får därför vara glad för den influens den gav Schubert. Han hade 1821 råkat läsa den tyska översättningen av Adam Storck och tonsatte *Sieben Gesänge aus Walter Scotts "Fraulein am See"*. Tre av dessa sånger är ägnade huvudpersonen Ellen Douglas. Den sista, en bön till Jungfru Maria, har blivit en av tidernas mest berömda sånger. Melodin har i efterhand även försetts med den latinska texten till den katolska kyrkans bön, Ave Maria.

Schuberts tonsättning är från 1825. Den är strofiskt anlagd; alla tre stroferna har samma melodi. Kanske är denna teknik en viktig förutsättning för att en sång ur konstmusiken ska nå ut till den stora allmänheten. Tempot är långsamt. Om 8-delen är taktenhet ligger den oftast under 60 per minut. Först ut är en introduktion bestående av sångens ackompanjemang:

Schubert har onekligen hittat en anslående melodi till dikten. Eftersom den skrevs till den tyska översättningen, är det denna som presenteras nedan:

Ave Maria! Jungfrau mild,
Erhöre einer Jungfrau Flehen,
Aus diesem Felsen starr und wild
Soll mein Gebet zu dir hinwehen.
Wir schlafen sicher bis zum Morgen,
Ob Menschen noch so grausam sind.
O Jungfrau, sieh der Jungfrau Sorgen,
O Mutter, hör ein bittend Kind!
Ave Maria!

Ave Maria! Unbefleckt!
Wenn wir auf diesen Fels hinsinken
Zum Schlaf, und uns dein Schutz bedeck
Wird weich der harte Fels uns dünken.
Du lächelst, Rosendüfte wehen
In dieser dumpfen Felsenkluft,
O Mutter, höre Kindes Flehen,
O Jungfrau, eine Jungfrau ruft!
Ave Maria!

Ave Maria! Reine Magd!
Der Erde und der Luft Dämonen,
Von deines Auges Huld verjagt,
Sie können hier nicht bei uns wohnen.
Wir woll'n uns still dem Schicksal beugen,
Da uns dein heil'ger Trost anweht;
Der Jungfrau wolle hold dich neigen,
Dem Kind, das für den Vater fleht.
Ave Maria!

Ave Maria! Jungfru mild,
villfar, snälla, en flickas vädjan.
Från denna klippa hård och vild
mitt anrop skall till Dig bege sig.
Vi sover trygga under natten
trots mänskors obarmhärthighet.
O Jungfru, se en flickas oro,
O Moder, hör ett barn som ber!
Ave Maria!

Ave Maria! Obefläckad!
När vi på denna klippa segnar
för sömn inunder ditt beskydd
mjuk syns oss då den hårda klippan.
Du småler, snälla, låt rosdoft blåsa
på detta karga klipputsprång.
O Moder, bifall barnets anrop,
o Jungfru, en flicka ber.
Ave Maria!

Ave Maria! Rena Jungfru!
Jordens och luftens demoner
din välvilja missunnas bör.
De bör inte här med oss dväljas.
Vi böjer oss ödmjukt för ödet,
då oss din heliga tröst beskär;
Buga i nåd för din Jungfru,
för barnet, som för Fadern ber.
Ave Maria!

An Silvia op. 106:4, D 891 (William Shakespeare/ Eduard von Bauernfeld) Till Silvia
Texten är hämtad från Shakespeares pjäs *The Two Gentlemen from Verona*, Proteus serenad till Silvia från akt 4. Den översattes 1810 till tyska av Eduard von Bauernfeld, en i vänkretsen kring Schubert. Sången är naturligtvis tonsatt till den tyska texten, men av bekvämlighets skull har den svenska översättningen i huvudsak grundat sig på den engelska originaltexten.

Schuberts tonsättning är från 1826 men den publicerades först 1828. Den är strofiskt anlagd och utnyttjar liksom i *Die Forelle* och *An die Musik* den mycket gamla barformen, A¹A²B, men här använd inte i stycket som helhet utan i varje ensild strof. Stycket börjar med fyra inledande takter av sångens ackompanjemang. Det var ett vanligt grepp av Schubert i hans sånger och visar vilken betydelse han själv gav pianoledsagningen. Denna inledning blir också mellanspel och avslutning.

A1
Was ist Sil-via sa - - get an, dass sie die wei-te Flur preist? piano

A2
Schön und zart seh ich sie nahn, auf Himmels Gunst und Spur weist, piano

B
dass ihr al-les in un- - ter - tan, dass ihr al-les un- - ter - tan

Som synes skiljer sig A1 och A2 åt men har en likartad uppbyggnad.
Man kan lägga märke till ekona i pianostämman efter de två A-delarna.

Was ist Silvia, saget an,
Dass sie die weite Flur preist?
Schön und zart seh' ich sie nah'n,
Auf Himmels Gunst und Spur weist,
Dass ihr alles untertan.

Ist sie schön und gut dazu?
Reiz labt wie milde Kindheit;
Ihrem Aug' eilt Amor zu,
Dort heilt er seine Blindheit,
Und verweilt in süsser Ruh'.

Darum Silvia, tön', o Sang,
Der holden Silvia Ehren;
Jeden Reiz besiegt sie lang,
Den Erde kann gewähren:
Kränze ihr und Saitenklang!

Vem är Silvia, vem är hon,
som alla junkrar hyllar?
Helig, tack och vis som få,
gav himlen henne sådan charm,
att hon må firad bli.

Men är hon lika god som skön?
Ty skönhet kräver godhet;
Till hennes ögon Amor skyndar
för att där sin blindhet bota;
väl hjälpt, han där stannar kvar.

Så sjung alltså för Silvia
att hon minsann är bäst;
hon bräcker allt som bor
i denna tröga värld;
Till henne låt oss kransen ge!

Litanei auf das Fest Aller Seelen D343 (J. G. Jacobi¹³) Kyrkobön till Alla själars dag.

Alla själars dag är en viktig katolsk helgdag, som infaller den 2 november. Jacobis dikt består av nio strofer och endast två eller tre strofer brukar sjungas. Men Schubert valde strofisk form när han 1816 tonsatte dikten. Interpreterna har alltså möjlighet att välja stroferna efter eget behag. Man bör atagligen inte sjunga mer än tre strofer för att inte äventyra sångens magi. Vanligast är kanske att välja nr 1 och 6 om bara två strofer ska sjungas. Dessa brukar kompletteras med nr 3 eller 8 när tre strofer framförs. Texten till dessa fyra strofer visas nedan samt i översättning. Övriga strofer ges en kort resumé.

På ett genialiskt sätt har Schubert utgått från diktens form och låtit första och sista versraden få identisk struktur. Dessa A-delar inramar sedan en längre B-del i annan tondräkt. Tonarten går då tillfälligt över i c-moll, rörligheten ökar något liksom dramatiken. Och hur underbart är inte övergången på F7-ackordet i takt 7 inför A-delens återkomst!

Som vanligt sätter pianointroduktionen omedelbart lyssnaren in i den rätta stämningen.

A
B

Ruh'n in Frie- den al - - - - le see- - len die vollbracht ein ban- - ges Quälen, die vol-
len-det sü- ssen Traum, le-bens-satt, geboren kaum, aus der Welt hin-ü - ber schieden: Al - le See-len
ruh'n in Frie den! piano cresc.

Postludiet i pianot skiljer sig från inledningen, som omfattar en takt av ackompanjemanget.

1	Ruh'n in Frieden alle Seelen,
Die vollbracht ein banges Quälen,
Die vollendet süssen Traum,
Lebenssatt, geboren kaum,
Aus der Welt hinüber schieden:
Alle Seelen ruh'n in Frieden!	Sov i frid nu alla själar,
de vars kval nu tagir slut,
de som njutit goda drömmar,
de som knappt har hunnit födas,
men som nu har lämnat världen:
alla själar sov nu fridfullt!
2	Handlar om alla de missförstådda, som aldrig fick någon vän.	
3	Liebevoller Mädchen Seelen,
Deren Tränen nicht zu zählen,
Die ein falscher Freund verliess,
Und die blinde Welt verstieß:
Alle, die von hinnen schieden,
Alle Seelen ruh'n in Frieden!	Kärleksfulla flickors själar,
de vars tårar ej kan räknas,
de som lämnats av en vän,
och stötts bort av världen blind:
Alla de som har gått hädan,
alla själar sov nu fridfullt!
4	Berättar om alla brudgummar, kärleksfullt begravda, som i hemlighet av bruden får ett ljus på sin grav.	
5	Hyllar dem, som kämpat för det rätta och blivit martyrer.	

¹³ Johann Georg Jacobi (1740-1814) var en tysk poet och filosof, broder till den kanske än mer berömde filosofen Friedrich Heinrich Jacobi (1743-1819). Han blev trots sin protestantiska tro professor i skönlitteratur vid Universitetet i Freiburg, ett katolskt intellektuellt centrum. Hans poesi ansågs appellera mera till kvinnor än män, ett omdöme som en gång säkert var tänkt att ses som förminskande.

6 Und die nie der Sonne lachten,
Unterm Mond auf Dornen wachten,
Gott, im reinen Himmelslicht,
Einst zu seh'n von Angesicht:
Alle, die von hinnen schieden,
Alle Seelen ruh'n in Frieden!

De som aldrig lett mot solen,
som på nattlig törnbädd lidit,
ska en gång få möta Gud
i det ljuva himmelriket:
Alla de som har gått hädan,
Alla själar sov nu fridfullt!

7 Nämner dem som strävade efter en ljus tillvaro, men som ständigt gäckas dem.

8 Auch die keinen Frieden kannten
Aber Mut und Stärke sandten
Über leichenvolles Feld
In die halbentschlaf'ne Welt:
Alle, die von hinnen schieden
Alle Seelen ruh'n in Frieden

De som ingen själsro kände
ändå mod och styrka sände
över fält med döda kroppar
i en efterbliven värld:
Alla de som har gått hädan,
alla själar sov nu fridfullt!

9 Är första strof i repris.